

J. A. Kossmann-Putto

E. H. Kossmann

Németalföld

Észak- és Dél-Németalföld története

Fordította:

Gera Judit

ISBN 90-75862-31-8

A flamand-holland Stichting Ons Erfdeel vzw Alapítvány kiadása

TARTALOM

A térség szabálytalan összetétele

Rómaiak és frankok

A kilencediktől a tizennegyedik század végéig

A burgund hercegek növekvő hatalma

V. Károly császár, Németalföld uralkodója

A Nyolcvanéves Háború

A békekötés, mely nem hozta meg a békét

Forradalom és restauráció: 1780-1830

Két nemzetállam: 1830-1880

Egy virágzó korszak: 1880-1914

1914-1945

1945-1990

Évszámok

Ajánlott irodalom

A térség szabálytalan összetétele

A tizenkilencedik században Belgium, Hollandia és bizonyos értelemben még Luxemburg is csak rövid ideig alkottak politikai egységet a Németalföldi Királyságon belül; ez azonban mindössze tizenöt évig tartott. Ezt megelőzően előfordult olykor, hogy a három ország teljes egészében egy sokkal nagyobb birodalom részét képezte: Nagy Károly (742-814) korában, majd tíz évszázaddal később, Napóleon (1769-1821) alatt. A középkor vége előtt soha senki nem tett arra kísérletet, hogy az egész területet egyetlen név alatt foglalja össze. A Németalföld megnevezés (Low Countries, Pays-Bas, Niederlande) eleinte a nagy folyók torkolatánál elhelyezkedő, alacsony fekvésű vidékre utalt: Vesztfália, a német Alsó-Rajna-vidék éppenúgy hozzátartozott, mint a mai Hollandia. Mindez csak a tizenötödik században változott meg, s csak a tizenhatodik században kapott „Németalföld” konkrétabb jelentést: azt az Északi tenger mellett fekvő területet jelölte, melynek különböző részei a Habsburg uralkodóház alá tartoztak. Ami azt illeti, Németalföldnek már akkor is egészen máshol húzódtak a határai, mint a mai Benelux Államoknak. 1500-ban északon hozzá tartozott Holland és Zeeland tartomány, valamint Brabant, a mai Groningen, Friesland, Drenthe, Overijssel tartományok azonban, továbbá Gelderland egy része csak a tizenhatodik század folyamán csatlakoztak hozzá. Limburg egyes részei egészen a Francia Forradalom utáni időkig kívül maradtak, akárcsak a hatalmas Luiki (Liège) Tartomány. Eupen és Malmédy csak a huszadik században kerültek hozzá.

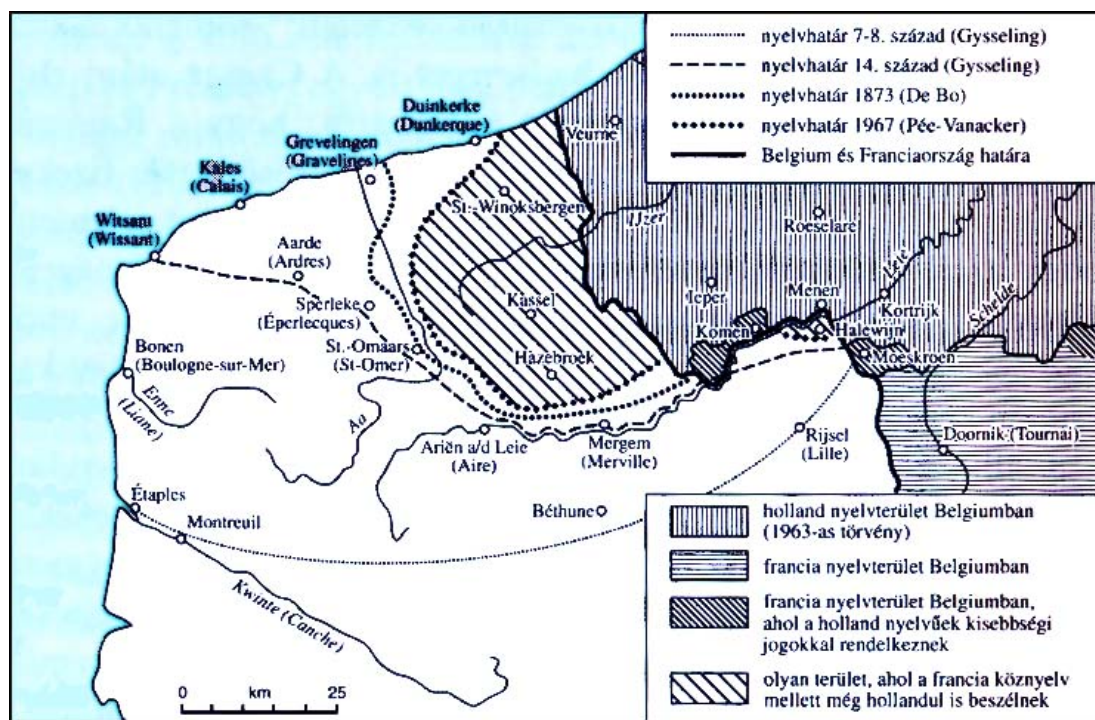
A Frank Birodalom a kilencedik században széthullott, majd ezt követően, a középkor folyamán igen nagy volt a szétdaraboltság. Luik (Liège) és Utrecht püspökei egyházmegyéik egyes részei felett világi hatalommal rendelkeztek a német királyok adományai következtében, s mindezt további földvásárlással és háborúkkal tovább növelték. Más uralkodók kihasználták azt a lehetőséget, hogy hatalmukat házasságok révén kiterjesszék, így jöttek létre az ideiglenes vagy tartósabb jellegű „országok” kombinációi. Volt olyan terület is, amely elveszett. Artesië (Artois), például, mely a múltban is különféle fejedelmek alá tartozott, Henegouwen (Hainaut) egy részével együtt 1659-ben végleg Franciaországhoz került, csakúgy, mint ahogy 1662-ben Duinkerke (Dunkerque), 1668-ban Rijsel (Lille) és környéke, valamint 1678-ban Kamerijk (Cambrai) mindörökre Franciaországé lett. A mai Luxemburg csak a keleti része annak a területnek, amelynek I. Vilmos holland király 1815-ben nagyhercege lett. A nyugati rész 1831-ben az újdonsült Belga Királysághoz került, a keleti rész pedig 1890-ben egy önálló, a hollanddal rokon uralkodóház fennhatósága alá tartozott.

Németalföld területe gazdaságilag sem volt egységes, noha a fejlődésben mindenféle hasonlóság és számtalan közös érdek mutatható ki. Kulturális egységről szintén nem volt szó: Flandria, Brabant, Holland és Utrecht régtől fogva meglehetősen szoros egységet képezett, a keleti területek azonban a középkorban erőteljesen Németország felé orientálódtak, Henegouwen (Hainaut) és Namen (Namur) ellenben Franciaország felé, amellyel, a Luiki Tartomány egy részéhez hasonlóan, közös nyelvet beszéltek. Brabant déli része szintén a román nyelvterülethez tartozott. Az új kor politikai határainak kialakulása nem függ össze ezekkel a körülményekkel. A 16. században létrejött egységek mindazonáltal lassanként modern államokká fejlődtek: a Hét Tartomány föderalista Köztársaságából a mai Hollandiává, a tizenkilencedik századig idegenek uralta Dél-Németalföldből a mai Belgiummá, mely manapság megintcsak föderalista tendenciákat mutat, és végül, külön fejlődés eredményeképpen, Luxemburggá.

Rómaiak és frankok

Amikor Julius Caesar egy saját maga által írásban is megörökített, véres csatasorozat eredményeképpen Galliát római fennhatóság alá helyezte (i. e. 58-tól 51-ig), e virágzó, ám politikailag erősen megosztott terület északi részén, a Szajna és a Rajna között, olyan néptörzseket talált, akiket együttesen belgáknak (Belgae) neveztek. Róluk nevezték el azt a római tartományt Gallia Belgicának, melyet nem sokkal a hódítás után civitasokra, közigazgatási kerületekre osztottak, melyek többé-kevésbé egybeestek a különféle törzsek lakóterületeivel. A lakosság adót fizetett a rómaiaknak és ugyancsak ők szolgáltatták a hadsereget is. A Caesar utáni első században a rómaiak kísérleteket tettek arra, hogy a Rajnától északra és keletre fekvő (germán) területet is meghódítsák. Ezeket a kísérleteket egy idő múlva feladták, ez pedig annyit jelentett, hogy azok a törzsek, amelyek a mai Hollandiában a Nijmegen-Utrecht-Leiden vonaltól északra éltek, közöttük a frízek, ettől kezdve a birodalom határain kívülre szorultak, s a rómaiakkal csupán kereskedelmi kapcsolatban álltak.

Gallia Belgicában azonban a rómaiak hatalmas energiával láttak munkához, melynek során mindenekelőtt a katonai érdekeket tartották szem előtt. Szinte azonnal hozzáláttak egy szerteágazó útrendszer kiépítéséhez, valamint katonai táborhelyek telepítéséhez, melyek hamarosan odavonzották a kereskedőket és a kézműveseket. Britannia elfoglalása után Bonen (Boulogne) fontos tengerészeti kikötővé fejlődött. A föld átalakítása lehetővé tette a gabonatermés növelését, mely elsőrendű fontossággal bírt annak a hatalmas hadseregnek az élelmezésében, mely az Északi tenger melletti területeken összpontosult.

A holland (Hollandia és Flandria nyelve) és francia nyelvterület között húzódó, rugalmas nyelvhatár

A gall arisztokrácia készen mutatkozott, hogy a Római Birodalmon belül vezető szerepet töltsön be a civitasokban, s ez többé-kevésbé egybeesett korábbi vezető szerepével. Nyilvánvaló módon könnyedén alkalmazkodott a római életstílushoz, mely kényelmesebb és fényűzőbb volt annál, mint amihez ez az arisztokrácia szokott volt. Alacsonyabb szinten pedig a

„belga” paraszti lakosság elkeveredett az újonnan jöttekkel, a hadsereg veteránjaival, akik a földművelésre szánt területeken telepedtek le. Az i. sz. második évszázadban virágzott a kereskedelem, és a különféle római módszerek átvételével kifejlődött a hazai iparművesség. A katonai táborhelyekből és a belső agglomerációkból tekintélyes, római városok nőttek ki: Tongeren, Nijmegen, Aarlen, Doornik, Maastricht és a többi. Létrejött egy lokális változatokkal rendelkező gallorómán kultúra. A római hatás, a nyelvhasználat vonatkozásában is, attól a nagy közlekedési útvonaltól délre volt a legnagyobb, mely Köln Bavaaijal (Bavai) és Bonannel (Boulogne) kötötte össze.

A harmadik század végére azonban a birodalom egyre gyengébb lett. Ez belső körülményekkel épp annyira összefüggött, mint a germán törzsek pusztító, galliai támadásaival. Ráadásul a tenger mellékének valamint a Rajna- Maas-Schelde deltájának nagy része, mely korábban lakott terület volt, most elmocsarasodott vagy pedig egészen elárasztott területté változott. Az ötödik század elején az északi területek védelmét a rómaiak átengedték a „frankoknak”, akik korábban már Texandriében (Brabant) telepedtek le, most pedig dél felé terjesztették ki lakóterületeiket. A későbbi nyelvhatár létrejött Belgium román és germán nyelvű lakossága között szoros összefüggésben van ezzel a „népvándorlással”.

Nem sokkal 500 előtt az egyik frank törzs vezére Doornik környékéről egyszer s mindenkorra véget vetett a római uralomnak Galliában. I. Chlodvig további győzelmekkel és a sok frank kiskirály kegyetlen eltávolításával délen és keleten megnövelte területeit, és új birodalmat alapított: a Merovingokét. Fontos lépése volt a kereszténység felvétele is. A nagy folyóktól délre eső terület kereszténnyé tétele, mely már a rómaiak alatt megkezdődött, de amelyet a frank támadások minduntalan megzavartak, a hatodik és hetedik században komoly lendületet vett.

A Meroving uralkodók, akiknek birodalma egészen a Pireneusoktól a Rajnától keletre fekvő, messzi területekig terjedt, semmilyen lehetőséget nem láttak arra, hogy a rendet határaikon belül biztosítsák. A frankok még elődeiknél, a rómaiaknál is kevesebbet tudtak az elvont állami intézményekről. Náluk a tekintély a személyes kapcsolatok eredményeként jött létre: az előjáróknak a fejedelemséggel való kapcsolatából, a szabad polgárnak az ahhoz az urasághoz fűződő kapcsolatából, akinek kíséretéhez tartozott, a jobbágyparasztnak pedig ahhoz a nagybirtokoshoz fűződő kapcsolatából, akinek a földjéhez volt kötve. Gyakori belső zavargások és nagyfokú bizonytalanság jellemezték ezt a korszakot. Éppen ezért számos szabad kispaszt lemondott kedvező jogi helyzetéről és minden tulajdonával egyetemben átadta magát egy-egy tehetősebb embernek (vagy apátságnak), aki szívesen ígért védelmet, hiszen tudta, hogy ily módon nemcsak birtokait, hanem hatalmát is növelheti. Az uralkodók ebben az időben azt a szokást alakították ki, hogy hivatalnokaiknak szolgálataikért cserébe földeket adtak hűbérbe, melyeknek jövedelmét természetben hajtották be: a hatékony adórendszer hiánya csaknem teljesen lehetetlenné tette jövedelmek fizetését. Az elkövetkező századokban ezt a rendszert kiszélesítették, és a személyes kapcsolatok egész hálózatává fejlesztették, melyben szabad férfiak hűséget, segítséget, tanácsot és jószolgálatokat ígértek másoknak, akiktől ezért cserébe földbirtokot kaptak, mely a körülményektől függően tisztséghez is kötődhetett (hűbér), továbbá hasonlóképpen hűséges védelmet ígértek nekik („hűbérrendszer”).

A Meroving kor az eldurvulás korszaka is volt egyben. Mindaz a kultúrkinccs, amit a rómaiak felhalmoztak, veszendőbe ment, vagy pedig csak szűk körben, apátságokban és püspöki udvarokban őrizgették és adták tovább a kulturális hagyományt. A nyolcadik században a Merovingokat háttérbe szorították a szolgálataik révén hatalomra került Karolingok. Nagy Károly (768-tól 814-ig uralkodott), úgy tűnt, virágzó korszak köszöntött be. Azután, hogy a frizeket és a szászokat kemény harcokban legyőzte, és kényszerítette őket a kereszténység hivatalos felvételére, az újjászervezés és a restauráció tudatos politikáját vezette be. A birodalmat gróf-

ságokra osztották fel, ahol a királyi tisztviselő, a gróf, jogi és katonai minőségében az uralkodót képviselte. A restauráció a római korhoz nyúlt vissza. Rómában Károly császárrá koronáztatta magát a pápával, Itáliából és az angolszász országokból pedig tudósokat hívott birodalmába, hogy így vegye elejét a kulturális hanyatlásnak.

A kilencediktől a tizennegyedik század végéig

Károly halála után mindabból, amit épphogy elértek, sokminden veszendőbe ment, és a hatalmas Frank Birodalom széthullott - az a terület is, melyen a mai Benelux Államok találhatóak. A határ már nem a nagy folyók mentén húzódott. A kilencedik században majdnem egész Flandria a Nyugati-Frank Birodalom, a későbbi Franciaország királyának fennhatósága alá került. Egy némiképp kaotikus korszak után Németalföld valamennyi egyéb területe a tizedik századtól kezdve a Német Birodalom részét képezte. A határ mindkét oldalán azonban az idők folyamán egyre függetlenebb uradalmak jelentek meg, amelyeken a grófok, az egykori tisztviselek, kisebb földesurakká nőttek ki magukat, noha feudális köteleik révén továbbra is a francia illetve a német királyhoz kötődtek.

E fejlődésnek induló területek kölcsönös kapcsolatai szempontjából a kelet és nyugat között húzódó határnak nem sok jelentősége volt. E vidékek sorsát az uralkodók azon törekvése határozta meg, hogy minél jobban kiterjesszék hatalmukat, minél nagyobb legyen fennhatóságuk, meghatározó szerepük volt továbbá a grófi családok szövetségeinek, valamint a dinasztiákat sújtó természeti katasztrófáknak, betegségeknek, és a gyermektelenségnek. Ezekhez hasonló esetek kombinációja játszott közre a Holland (valamint Zeeland és West-Friesland) és Henegouwen közötti unió létrejöttében, mely utóbbi egyszer már egy ezt megelőző stádiumban Flandria szövetségese volt. Kizárólag a luiki püspökök erópolitikájának köszönhetően bővült hercegségük Loon grófságával.

Noha mindenütt a földművelés jelentette a létfenntartás legfőbb eszközét, a folyók mentén és a tengerparton feltűnő ipari és kereskedelmi csomópontok alakultak ki. A kereskedelem a frízek számára már azt megelőzően is fontos tevékenység volt, hogy a Frank Birodalom részévé váltak volna. A tizennegyedik században a Maas vidéki rézművesek a Rajnavidékre exportálták gyönyörű termékeiket és a tizennegyedik századtól kezdve az Ijssel menti városok aktívan részt vettek a Keleti- és az Északi-tenger területeinek Hanza-kereskedelmében. Mindez azonban eltörpült Flandria és Brabant virágzó posztóipara és nemzetközi kereskedelme mellett. Ezeken a tájakon, korábban, mint Németalföldön bárhol másutt, a kereskedők és kézművesek települései erős, a grófok által speciális jogokkal felruházott és ezáltal nagy mértékben autonóm városokká fejlődtek. 1340 körül Gent volt Párizs után Nyugat-Európa legnagyobb városa, Brugge pedig már egy évszázaddal korábban is vonzotta az angol, itáliai és keleti-tengeri kereskedőket.

A városokat általában magisztrátus irányította, mely a gazdag kereskedők legfelső rétegéből tevődött össze. Itt-ott, szép lassan a céhekbe tömörült kézművesek is mind nagyobb mértékben részt vehettek a vezetésben. A polgárokat a városokban felhalmozódott gazdagság, valamint katonai hatalmuk szűkebb tartományuk falain kívül is tekintélyes befolyással ruházta fel. Az efféle befolyás akkor volt a legerősebb, amikor egy-egy tartomány városai közösen határozták meg politikájukat, és napi versengésüket félretették. A gróf, a herceg vagy a püspök, amikor különleges adót akart kivetni vagy támogatást keresett dinasztikus elképzeléseihez vagy külpolitikájához, nemcsak szűkebb hazája nemeseit és prelátusait hívta össze, hanem a városi képviselőket is, hogy megszerezze együttműködésüket. Gyakran előfordult, hogy ez utóbbiak mindezért cserébe bizonyos kedvezményeket és kiváltságokat (privilegiumokat) kértek. E három „osztály” vagy „réteg” tanácskozásaiból alakultak ki a középkor folyamán az úgynevezett rendi gyűlések (Statenvergaderingen), a papságot, a nemességet és polgárságot képviselő fórumok. A földesúr mindazonáltal elég gyakran keveredett konfliktusba városaival vagy akár csak egyetlen várossal, ebből aztán könnyen kialakultak a

kis belháborúk. Flandriában az efféle harcokat az is bonyolította, hogy Franciaország királya mint a flamand grófok „hűbérura” minduntalan beleavatkozott a konfliktusokba. A flamand polgárok általában franciaellenesek voltak. A polgárokból álló kisebb seregek hírnevüket az Aranysarkantyús Ütközetben szerezték, amikor sikerült megverniük a ragyogó francia és flamand lovagokból álló hadsereget (1302). Az olyan népi hősök, mint amilyen Jacob és Filips van Artevelde, erőteljes angolbarát politikát folytattak a flamand gyapjúimport érdekében, a francia király ellenében és a Flandriát Franciaországhoz kötő hűbéri kötelékek rovására. Észak-Németalföld történelmének is megvoltak a maga hősei a középkorban, de ezek nem polgárok voltak: Witte van Haemstede, aki közreműködött a flamandok támadásának visszaverésében, a holland grófi uralkodóház törvénytelen gyermeke volt, Jan van Schaffelaar pedig harmadrendű zsoldoskapitányként működött.

*XII. századi keresztelő edény a luiki St.-Bartholomeus templomból,
a maaslandi rézművesség kiemelkedő mesterműve*

A burgund hercegek növekvő hatalma

Az öntudatos Flandria még az után is folytatta angolbarát politikáját, hogy 1363-ban házasságkötés révén Burgundia hercegének fennhatósága alá került, aki a francia király legkisebb fia volt. Az ő unokája, Jó Fülöp (1396-1467) teljes meggyőződéssel folytatta ezt a politikát, tárgyilagosan és tettevagyóan. A belföldi ügyekbe való beavatkozás révén megszerezte továbbá a Holland-Henegouwen által alkotott területegyüttest, ügyes manőverezéssel pedig Brabantot (ez a hercegség jelentős textiliparral rendelkezett és régtől fogva fontos politikai befolyása volt a nagy folyók északi és keleti partvidékein), Nament és Luxemburgot is. Ragadványnevét annak a figyelő gondoskodásnak köszönhette, mellyel a flamand és a fejlődő holland gazdaság érdekeit képviselte.

A burgundiai hercegek életstílusa más jellegű volt, mint azoké a földesuraké, akik Németalföldön előttük uralkodtak. A francia udvarral versengtek, ahol legtöbbjük nevelkedett és fejedelmi életvitelük erőteljes lendületet adott a németalföldi kultúrának. Ennek a kultúrának már a korábbi századokban megvoltak a maga virágzó korszakai. Notker püspök alatt (kb. 1000), aki a Sankt Gallen-i apátságból jött északra, Luik (Liège) a tudomány központjává fejlődött, ahol a teológiai és filozófiai problémák mellett matematikai és zeneelméleti kérdésekkel is foglalkoztak. A „tizenkettedik század reneszánszában” a költő és filozófus Alanus van Rijsel, tiszteletre méltó helyet foglalt el. Latinul írt, korának általánosan elterjedt irodalmi nyelvén, mely még évszázadokon át a tudós művek nyelve maradt. De már ebből a századból is maradtak ránk franciául és hollandul írt költemények. Az építészet impozáns katedrálisokkal és apátságokkal kapcsolódott Franciaország és Németország hatalmas román és gótikus épületeihez, a nagyvárosokban pedig a polgárok városházák, vásárcsarnokok, és városkapuk építésével fejezte ki jólétét. A burgundiak azonban új elemet vittek a kulturális életbe, a francia stílusú udvari kultúrát. Megbízásaikkal serkentették a festőket és a szobrászokat, akik ezidőtájt egy új műfajt fejlesztettek ki (az úgynevezett flamand primitívekről van szó), és akiknél az emberábrázolás és a tájképfestészet realista, világi jelleget öltött. A haarlemi Klaas Sluter, aki a Dijon melletti Champmol kolostorának Mózeskútjáról lett híres, csakúgy, mint Jan van Eyck, egy hasonlóan híres oltárkép, A bárány imádása (Gent) festője, akit portréművészetéért is csodálnak, az udvar szolgálatában álltak. Itt találtak inspirációt költők és krónikáírók is, és az udvarból soha nem hiányzott a dallamos, modern zene sem.

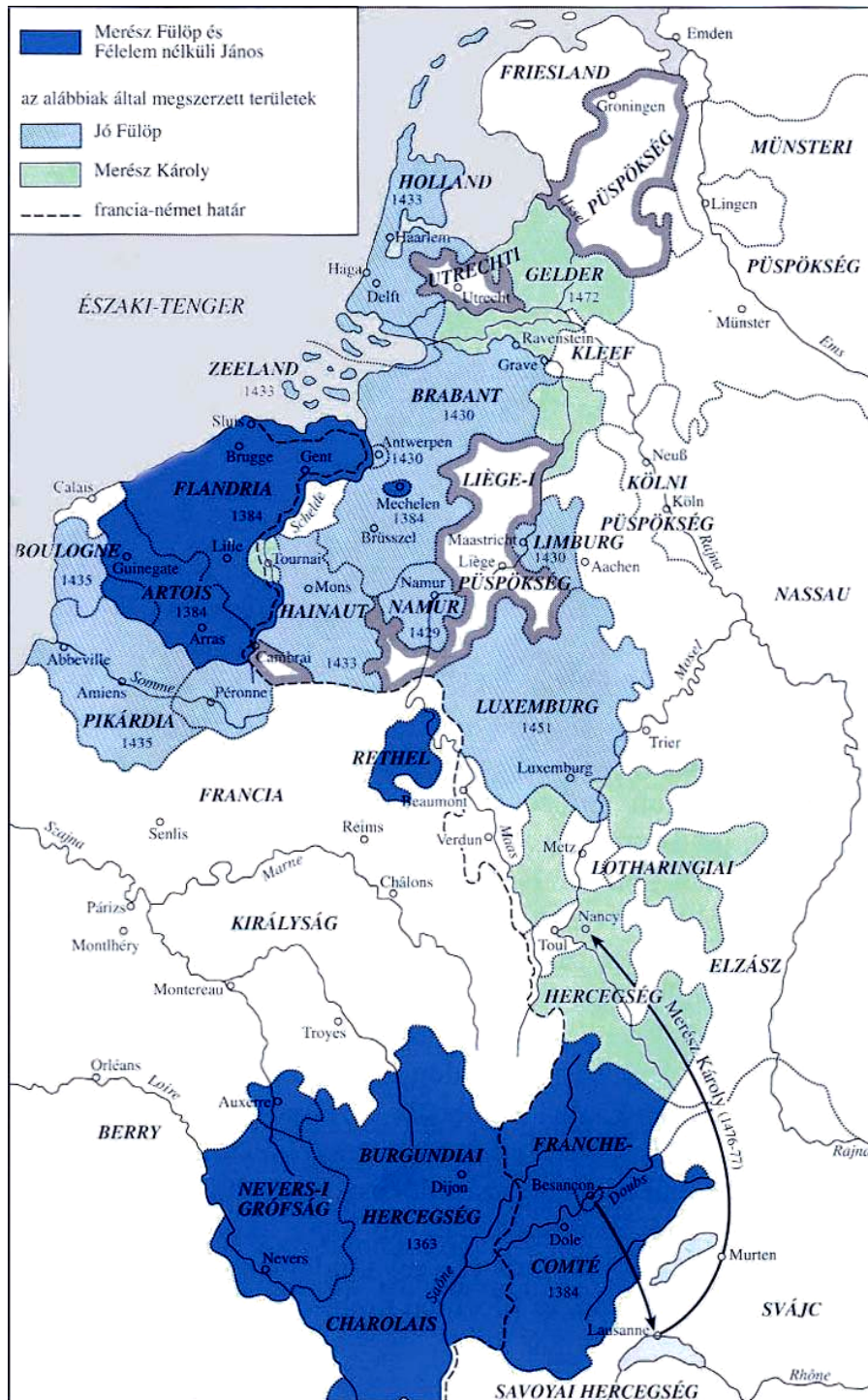
Az udvar pazar fényűzése elsősorban politikai célt szolgált: a hercegeket a francia királlyal tette egyenrangúvá, meg kellett nyernie a városi polgárság legfelső rétegének tetszését, amely számára a gazdagság mindig is egyet jelentett a hatalommal, magához csalogatta a nemesi elitet, akiknek tagjai a különféle fontos hivatalok betöltésével szívesen kötelezték el magukat az uralkodónak. A majdan összefüggő burgundi államra alakuló képződmény legfontosabb elemét a hivatalnokok, jogászok és pénzügyi szakemberek szilárd csoportja alkotta. Jó Fülöp és Merész Károly (1433-1477) nem csupán álmodtak a Waddenzee-től Burgundiáig terjedő „frízlandi királyságról”, hanem politikájukat is e királyság megvalósításának megfelelően alakították. Merész Károly céltudatos, terjeszkedő politikát folytatott, mely igencsak sok pénzbe került németalföldi alattvalóinak, továbbá a Rijselbe (Lille) telepített központi Számvevőszék felállításával és a valamennyi tartományra kiterjedő legfelső törvényszék, az úgynevezett Mecheleni Parlament létrehozásával modernizálta Németalföld közigazgatását. Népszerűtlen intézkedések voltak, mégis elfogadták őket. A herceg azonban nem érte el célját. Amikor megpróbálta korábban megszerzett, ámde később kérdésessé vált hatalmát fenntartani Elzász-Lotharingiában, 1477-ben Nancynál elesett a svájci szövetséges csapatok és a lotharingiaiak ellen vívott ütközetben.

XI. Lajos, Franciaország királya, aki régtől fogva esküdt ellensége volt a hercegnek, hasznát húzta a burgundiai birodalomban uralkodó zavaros helyzetből, mégpedig oly módon, hogy magát a központi tartományt Burgundiát mint hanyatló hűbértokot a francia koronához kapcsolta és megtámadta Németalföldet. A németalföldi tartományok, noha nem örültek Károly halálának, szintén profitáltak belőle, mert leányától, a húszéves Máriától (1457-1482) messzemenő engedményeket kértek a Franciaország ellen vívott harcban nyújtott támogatásukért cserébe, s ezek az engedmények aztán helyreállították önállóságukat a központi hatalommal szemben. Hasznát húzták belőle, továbbá a német császári ház tagjai, a Habsburgok is. III. Frigyes fia, ausztriai Miksa (1459-1519) a németalföldi területek Rendi Gyűlésének beleegyezésével feleségül vette Máriát, akinek kezét már korábban, még mielőtt a császár Károly ellenségeihez csatlakozott volna, odaígérték neki. A házasság a Habsburgok számára családi birtokaik jelentős mértékű kibővítését jelentette, noha Burgundiáról magáról le kellett mondaniuk és Miksának mindent el kellett követnie, nehogy XI. Lajos rátegye a kezét Németalföldre.

Kezdetben bele kellett nyugodnia egy előnytelen békébe, melyet Mária váratlan halála után 1482-ben a Németalföldi Rendi Országgyűlés (Staten-Generaal) fogadtatott el vele, kedve ellenére. Miksa helyzete ekkoriban igen nehéz volt. Mária fia, Fülöp (1478-1506) túl fiatal volt az uralkodáshoz, a Rendi Országgyűlés azonban nem kívánta apját a régensség erős pozíciójával felruházni. Mária halála után ráadásul nyugalanság uralkodott el az egész területen. Először a Holland és Utrecht tartományokban dúló kisebb polgárháborúk kötötték le Miksát, ahol egy püspök-barátja, Burgundiai Dávid (meghalt 1496-ban) hatalma forgott kockán. Ezt követően délen nagy ellenérzést váltott ki, amikor Miksa újrakezdte a háborúzást Franciaországgal, hogy visszanyerje a korábban átengedett területeket. Flandria békét akart, s a németalföldiek nagy része támogatta ebben. Az eredmény a Miksával folytatott, évekig elhúzódó háború volt, mely sok nyomorúságot hozott Dél-Németalföld lakosságára, s a felkelők számára végül is semmiféle haszonnal nem járt. Egy ügyes diplomáciai manőverrel Miksa helyreállította a nyugalmat, s az 1482-ben elvesztett vidékeket, köztük Artéziát, valóban visszakapta.

1493-ban Miksa követte apját a Német Birodalom császáráként, egy évvel később pedig Szép Fülöpöt nagykorúnak nyilvánították. Fülöp óvatos politikát folytatott. Nem volt hajlandó megerősíteni az anyja által 1477-ben a Rendi Országgyűlésnek adományozott Nagy-Privilegiumot és visszaállította a mecheloni legfelső törvényszéket, külpolitikájában azonban került a kimondottan francia- vagy angolbarát magatartást. Dicsérőleg szokták emlegetni, hogy igazi „németalföldi” politika volt ez, melyet Szép Fülöp - apjával ellentétben - nem dinasztikus érdekek alapján alakított ki. Ezt a politikát azonban csak azért folytathatta, mert Miksa mindent elkövetett azért, hogy a déli területek teljes egészükben megmaradjanak a Burgundiai Birodalom részeként és hogy Flandriát megmentse annak veszélyétől, hogy a francia érdekszférába kerüljön. A Habsburg dinasztia számára nagy jelentőséggel bírt Fülöpnek a spanyol királylánnyal, Aragóniai Johannával (1479-1554) kötött házassága, aki 1504-ben váratlanul, lévén anyja, Kasztília királynőjének egyetlen örököse, trónra lépett. Maga Fülöp nem sokkal később meghalt, amikor azonban Johanna apja, Aragóniai Ferdinánd 1516-ban szintén meghalt, egész Spanyolország, gazdag amerikai gyarmataival együtt Johanna legidősebb fiára, V. Károlyra szállt. V. Károly 1500-ban született, Gentben, 1506-tól kezdve Németalföld uralkodója, 1519-től kezdve pedig Miksa utódként a Német Birodalom császára lett.

A burgundiai monarchia keletkezése

*Hans Krell, Magyarországi Mária (1505-1558) arcképe, 1524,
„Staatsgalerie in der Residenz Bamberg”.*

V. Károly császár, Németalföld uralkodója

A régi tankönyvek hagyományainak megfelelően Németalföld számára az Újkor V. Károllyal (1500-1558) kezdődött. A történelem ilyenféle felosztásának megvoltak az okai, bár manapság inkább a késő tizenötödik századi és a kora tizenhatodik századi jelenségek közötti kontinuitásra szokás hangsúlyt helyezni. Ez volt a humanizmus, annak az Itáliából származó szellemi áramlatnak virágkora, mely folytatni kívánta a klasszikus ókor kultúráját, a középkori skolasztikus filozófiát pedig elvetette. Németalföldön ennek az áramlatnak rotterdami Erasmus, a szellemes irodalmár, a tudós filológus és éles eszű teológus lett a legjelentősebb képviselője, aki valamennyi művét pedagógiai tartalommal töltötte meg: célja egy tisztább erkölcsiségű, műveltebb életre való nevelés volt. Az oktatás jelentőségének hangsúlyozása és a racionális elemekkel átszőtt, egyszerű, bibliaközpontú kereszténység a devóció moderna körével kötötte össze, amelynek ő maga is neveltje volt. Valamivel később, 1540 körül, a reneszánsz hatása elérte a polgári építészetet és a szobrászatot is.

Németalföld gazdaságában 1500 körül erőteljes expanzió vette kezdetét, melyet a Habsburg világbirodalom felvirágzása segített elő. 1495 és 1520 között Antwerpen lett a nyugati világ legnagyobb kereskedővárosa, az európai tranzitkereskedelem központja, továbbá az amerikai spanyol és a nyugat-afrikai portugál gyarmatárúk behozatali kikötője. A hagyományos textilipar nem fejlődött, de mindenféle egyéb, erősen specializált kisebb iparág virágzott: harangöntés, szőnyegszövés, könyvnyomtatás. Az erősen változó gabonaárak azonban, valamint az infláció, melyet az első évtizedekben a népességnövekedés és az amerikai arany és ezüst Európába való beáramlása okozott, a lakosság széles rétegei számára komoly következményekkel jártak. A koldulást, mely már a tizenötödik század folyamán nyugtalanító méreteket öltött, most szigorú, általános rendelkezésekkel kellett az államnak visszaszorítania.

V. Károly németalföldi politikája lényegében megegyezett elődje, Merész Károlyéval. Terjeszkedő politika volt ez, és hatékony, bizonyos mértékig centralizált kormányzáson alapult. Habsburg Németalföldnek új határai lettek. A tizenhatodik század első felében Utrecht püspökének világi területét, Frieslandot, Groningent és környékét, Gelre hercegséget, délen pedig a püspöki várost, Doornikot (Tournai) és vidékét Károly államához csatolták. Azoknak a feudális kötelékeknek, amelyek Flandriát és Artéziát a francia királyhoz láncolták, az 1529-es kamerijki (Cambrai) béke során véget vetettek. Ezeket a területeket most már a Német Birodalomhoz tartozónak tekintették, ezen belül azonban, 1548-tól kezdve Habsburg Németalföld többi részével együtt az úgynevezett Burgundiai Kreits (Kör) alkották, melynek a Német Birodalom kormányával igencsak lazák voltak a kapcsolatai. V. Károly császárként soha nem hanyagolta el saját háza tája érdekeit.

Károly uralkodói politikája a burgundi hagyománynak megfelelően a kormányhatalom centralizációjára irányult. A gyakorlatban azonban legtöbbször át kellett engednie az ilyesmit valamelyik képviselőjének. Először nagynénje töltötte be a helytartói tiszteket; a körülmények kényszerítő hatására meglehetősen sok engedményt kellett tennie a Tartományoknak. 1531-ben a császár nővére követte posztján, a rendkívül rátermett és befolyásos királynő, Magyarországi Mária. Ő már egy egészen új kormány szervezetre támaszkodhatott, melyet maga Károly vezetett be az alatt az év alatt, amikor szinte megszakítás nélkül Brüsszelben tartózkodott. Létrejött egy Államtanács, melynek Németalföld legtekintélyesebb nemes urai voltak tagjai.

Németalföld gazdasága 1550 körül

A cél az volt, hogy ezek az előkelőségek minél szorosabban kötődjenek az uralkodó kormányzási politikájához. Emellett azonban létrejött egy Titkos Tanács is, mely képzett, az uralkodó szerepét és az állam jellegét illetően modern felfogással rendelkező jogászokból állt, akik nem sok szimpátiát tápláltak a különböző tartományok önállósági törekvései iránt. Ezt a tanácsot széles körű jogosítványokkal ruházták fel. A szervezetet a Pénzügyi Tanács tette teljessé. Károly ugyanakkor egy egész sor, valamennyi németalföldi területre érvényes rendszabályt vezetett be, többek között a szegénygondozásra vonatkozóan.

Noha V. Károly sok mindent felépített, amikor 1555-ben leköszönt a trónról, mégsem volt elégedett munkája eredményeivel. Németalföld általa olyannyira kívánt egységét az egyház tanait és felépítését illető nézetek mélyreható különbségei fenyegették, melyeket a Reformáció fogalma foglal össze. Luther, majd valamivel később Kálvin teológiája, az Újrakeresztelők forradalmi elméletei gyorsan terjedtek, mindenekelőtt Brabant és Flandria, Holland és Zeeland városi lakossága körében. A protestantizmus bármilyen formája ellen szigorú intézkedéseket adtak ki, ezek azonban nem használtak. Inkább a helyi uralkodók bosszúságát erősítették, akik ezekben az intézkedésekben saját hatalmuk megnyirbálását látták, amely, szerintük, a különféle központosító rendeletek miatt amúgy is veszélyben forgott.

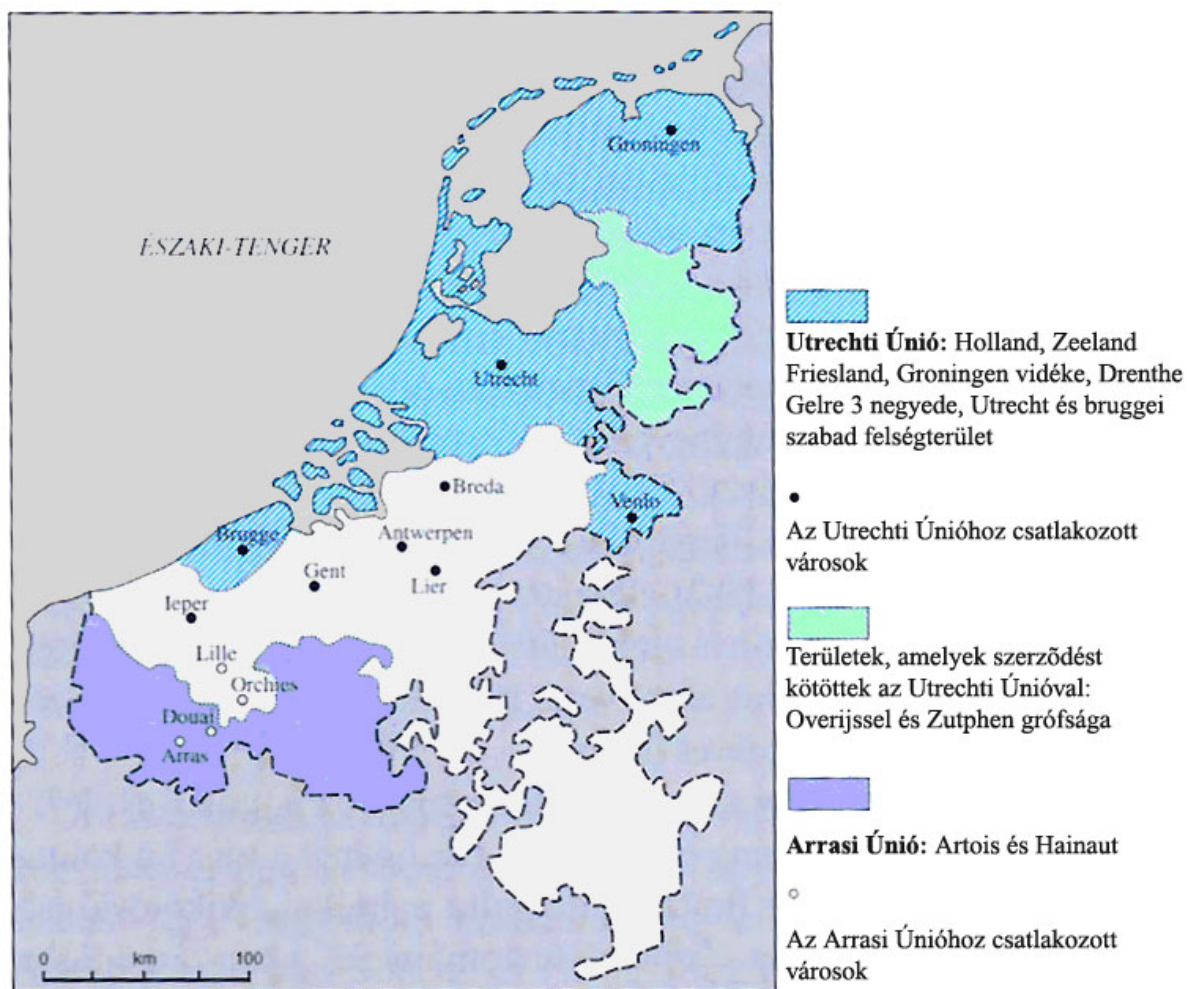
A Nyolcvanéves Háború

A társadalmi, gazdasági, politikai és vallási feszültségek II. Fülöp alatt érték el csúcspontjukat, aki apját Spanyolország királyaként és Németalföld uralkodójaként követte a trónon. Fülöp Spanyolországban nőtt fel és Németalföldet rosszul ismerte; 1559 után többé soha nem is járt ott. Komoly, őszinte szándékú férfi volt, aki egyrészt V. Károly politikáját akarta követni, másrészt mind a monarchia, mind pedig a római katolikus egyház tekintélyét teljes dicsőségében kívánta fenntartani. Németalföld feletti uralma teljes fiaskóval végződött. Az ekkorra már túlnyomórészt kálvinista „eretnekséget” többé nem lehetett megfékezni. A gazdasági válság súlyosan érintette Flandria és Brabant iparát és hozzájárult a fejedelem pénzügyi nehézségeihez, melyek végül teljes csődhöz vezettek. Az adórendszer még mindig az egyes tartományok külön-külön jóváhagyásán alapult, újjászervezése a kormányzás szempontjából igencsak sürgős lehetett, a lakosság számára azonban elfogadhatatlannak tűnt.

Először a felsőbb körökben szerveződött meg az ellenállás. A legtekintélyesebb nemesek, akik a fejedelmet helytartóként képviselték a különböző tartományokban, viszont semmilyen, említésre méltó befolyással nem rendelkeztek a brüsszeli vezetésre, tisztában voltak a lakosság széles körű elégedetlenségével. Orániai Vilmos (1533-1584), Holland, Zeeland és Utrecht helytartójának vezetésével, aki maga is kiterjedt brabanti birtokokkal rendelkezett, létrehozták a Hatalmasok Ligáját és megpróbálták rávenni Spanyolország királyát, hogy változtasson belpolitikáján. Az ellentétek azonban hamarosan kiéleződtek, és az ellenállás kezdeményezése hamarosan más csoportok kezébe ment át. 1566-ban a kálvinisták jó néhány helyen erőszakosan elfoglalták a templomépületeket (ez volt az úgynevezett Képrombolás), 1568-ban pedig Orániai Vilmos két hívét, Egmond (1522-1568) és Horne grófjait (1524-1568), Flandria illetve Gelderland helytartóit, az új helytartó, Alba hercege (1507-1582) elfogatta, majd a protestantizmus és az ellenzék ráosztott kiirtásának látványos kezdeteként lefejeztette. A hagyomány szerint ezzel vette kezdetét a Németalföldi Szabadságharc, a „Nyolcvanéves háború”.

Az első években gyorsan váltották egymást az események. 1572-ben kalózkodó protestáns menekültek (az úgynevezett vízi koldusok vagy gueux-k) egy flottája elfoglalta a holland kikötővárost, Den Brielt. Holland és Zeeland tartományok ekkor támadásba lendültek, és ettől a pillanattól kezdve a spanyol király kísérletei, hogy Németalföldet katonai erőszakkal engedelmességre kényszerítse, kudarcba fulladtak. A többi tartomány 1576-ban csatlakozott a II. Fülöp elleni felkeléshez, 1579-ben azonban bizonyos déli területek, Henegouwen és Artézia, alávetették magukat a király és a római katolikus egyház uralmának (Atrechtli vagy Arrasi Únió). A többi tartomány legnagyobb része nem sokkal ezután megkötötte az Utrechti Uniót, 1581-ben pedig kinyilvánították, hogy Fülöpöt nem ismerik el többé fejedelmüknek. Nem minden terület volt képes megőrizni önállóságát. Flandria és Brabant néhány év múlva a spanyol csapatok fennhatósága alá került. A többiek között fennmaradt a szövetség, s az évszázad végétől kezdve az Egyesült Németalföldi Köztársaság alkotó részeivé váltak.

Ily módon a Németalföldi Szabadságharc végül az északi területeknek a spanyol birodalomtól való elszakadásához, valamint egy új, független állam kialakulásához vezetett. A felkelők közül egyébként senki sem törekedett erre tudatosan. A kálvinizmus már jóval azt megelőzően gyökeret vert délen, hogy Holland és Zeeland tartományokban sikert aratott. A gazdasági válság, mely 1550 körül olyan sok elégedetlenséghez vezetett, a déli területeket jobban sújtotta, mint az északiakat.

1579: A Párma hercege által kötött Arrasi Únió Artois-t és Hainout-t békítette össze Spanyolországgal; az Utrechti Úniót Hallgatag Vilmos testvére, Jan van Nassau hozta létre azért, hogy a spanyol csapatok ellen erősebb ellenállást tudjanak tanúsítani. Luxemburg egyáltalán nem vett részt a Németalföldi Szabadságharcban.

A politikai ellenállás eredetileg szintén Brüsszelben koncentrált. A spanyol koronától való függetlenség kezdetben még egyáltalán nem tartozott a célkitűzések közé, és Orániai Vilmos, a nagy hadvezér, csak a halála előtti években fogadta el, (1584-ben ölte meg a spanyol király egyik híve) hogy az a terület, mely V. Károly alatt egységgé kovácsolódott, most két részre szakadt.

Az Utrechti (Arrasi) Únió és a rákövetkező spanyol támadások nem csupán politikai, hanem vallási szétválást is eredményeztek. Dél számára ez annyit jelentett, hogy a lakosságnak, akár meggyőződésből foglalt állást a vallási harcban, akár egyfajta közvetítő pozíciót foglalt el, mindenképpen el kellett fogadnia az Ellenreformáció római katolikus hitét. Észak számára azt jelentette, hogy a kálvinizmus lett a hivatalosan elfogadott vallás, s a vallásgyakorlat más formáira csak mindenféle megszorításokkal adtak engedélyt. A különböző felekezetek békés egymás mellett élésének Orániai Vilmos által dédelgetett ideálját a tizenhatodik században nem lehetett megvalósítani.

Sem Északon, sem Délen nem nyugodtak bele azonnal Németalföld szétszakadásába, a tizenhetedik századra azonban világossá vált, hogy azok a nehézségek, melyek az újraegyesítés útjában álltak, nem legyőzhetők többé. Északon, ahol a protestánsok nem alkották a lakosság többségét, a Köztársaság végéig azonban az ő kezükben volt a politikai hatalom, elvesztette

érdeklődését a rekatolizált Dél iránt, és gazdaságilag sem volt rá többé szüksége. Időközben egyébként Észak figyelemreméltó gazdasági fejlődésen ment keresztül. Amikor a spanyol kormányzó, Párma hercege 1585-ben megadásra kényszerítette Antwerpent, az Egyesült Tartományok utolsó védőbástyáját, a felkelők legnagyobb és leggazdagabb kereskedővárosukat veszítették el. Hamarosan kiderült, hogy más városok, elsősorban Amszterdam, képesek voltak a scheldei kikötő helyettesítésére. Mindamellet a több tízezer kálvinista menekülése spanyol Németalföldről igencsak jól jött Északnak. Holland tartomány a flamandoknak és a brabantiaknak nemcsak a kézműipar területén megszerzett szaktudásából húzott hasznot, hanem mindenekelőtt tőkéjükből és nemzetközi kereskedelmi kapcsolataikból. Mindezen kívül hozzájárultak Amszterdam látványos növekedéséhez, melynek 1600 és 1620 között megkétszereződött a lakossága, utána pedig 1650 körül még tovább növekedett, egészen 150.000-re.

A tengeri hős, Maarten Harpertsz. Tromp (elesett 1653-ban) sírjának terrakotta modellje, mely a Rombout Verhulst (Mechelen 1624 - 1698 Hága) által készített, Delftben látható síremlék egy része.

Az a kár, melyet Dél szenvedett el, mindezzel fordítottan arányos volt. Antwerpen, mely 1560 körül százezer lakossal büszkélkedhetett, 1589-ben már csak 42.000 lakost számlált. A Schelde lezárásával az északi tartományok megakadályozták a kikötő közvetlen megközelítését az Északi-tenger felől. Noha a város egy idő múlva összeszedte magát, és fontos funkciót töltött be a világ spanyol része valamint a Köztársaság közötti közvetítőként (a Köztársaság ugyanis soha nem vonakodott az ellenséggel folytatott, hasznot jelentő kereskedéstől), a nemzetközi kereskedelembe betöltött meghatározó helyét mégis elvesztette. Dél gazdaságában ismét nagyobb szerepet kapott a földművelés, vidéken pedig új iparágak fejlődtek ki, mint amilyen például a csipkeverés, a szegkovácsolás és a lenszövés, melynek következtében Kortrijkban fontos lenpiac lett. Ezért hát a helyzet nem volt annyira

kétségbeejtő, mint ahogyan általában emlegetni szokták, összehasonlítva azonban a terület korábbi virágzásával és Holland tartomány új keletű fejlődésével, nem sok ok volt az elégedettségre.

Holland és Zeeland gazdasági kibontakozása olyan politikai erőt adott a Köztársaságnak, amelyet senki sem jósolhatott meg, amikor a tizenhatodik század nyolcvanas éveinek végén a tartományi Rendi Gyűlések saját határaikon belül a szuverenitás hordozóinak kiáltották ki magukat. A hét közül Holland tartomány volt messze a legjelentősebb; ez a gazdag, legnagyobb lélekszámú terület volt az akkori világ gazdasági és kulturális központja.

Ez a túlsúly az alkotmányban nem jutott kifejezésre. A Köztársaság államszövetség volt, melyet a tagokként elismert hét tartomány képviselőiből álló rendi országgyűlés (Staten-Generaal) irányított. Az az országrész, melyet Antwerpen eleste után a Köztársaság megszerzett Spanyolországtól, nem tartozott közéjük: a Köztársaság végnapjaiig mint csatolt területet („Generaliteitsland”) irányították, anélkül, hogy maga beleszólhatott volna a döntésekbe. A rendi országgyűlés a tizenhatodik század végétől kezdve folyamatosan Hágában ülésezett. Minden egyes tartománynak egy szavazata volt, így Holland elméletben egyenlő volt a többiekkel. A rendi országgyűlés támogatta a Köztársaság külföldi kapcsolatait. Ők döntöttek háborúról és békéről, s egyezményeket kötöttek idegen hatalmakkal. Amikor a tizenhetedik század elején megalakult a két nagy társaság, melyekben az Ázsiával (Egyesült Kelet-Indiai Társaság, 1602) és az Amerikával (Nyugat-Indiai Társaság, 1621) folytatott, felfejlődő kereskedelmet szervezték, monopóliumukat a rendi országgyűléstől kapták, ez nevezte ki ugyanis a főhatóságokat, a kormányzókat. Önálló jövedelemmel azonban nemigen rendelkezett az „államhatalom”. A rendi országgyűlés tagjai csak egyhangú szavazással tudtak határozatot hozni a fontos ügyekben. Követniük kellett tartományi kormányzatuk útmutatásait és az előre nem várt problémákkal kapcsolatban előbb velük kellett tanácskozniuk.

A valódi hatalom tehát a tartományi Rendi Gyűlések kezében volt. Gelderlandban, Overijsselben, Frieslandban és Groningenben a lovagok nagyobb szerepet játszottak, mint Holland tartományban a maga 18 rendi képvisellel rendelkező városával és a lovagrend egyetlen reprezentánsával. A tartományi Rendi Gyűlések szerepe a késő középkorban nem volt jelentéktelen: végeredményben, legalábbis elméletben, ők dönthettek a speciális adók kivetéséről, és az ő jóváhagyásuktól függött, hogy egy-egy kétes örökösödési ügyben, ki gyakorolhatja a hatalmat grófi, hercegi vagy herceg-püspöki minőségben. Mindeme „privilegiumoktól” eltekintve azonban csak tanácsadói szerepük volt, és csak a fejedelem kérésére ültek össze. A tizenhatodik század vége óta azonban saját tartományukban ők maguk birtokolták a legnagyobb hatalmat, azt a hatalmat, mely azelőtt a fejedelemé volt.

Szintén a Rendi Gyűlések voltak azok, amelyek a helytartót (az uralkodó képviselőjét) kinevezték. Holland, Zeeland és Urecht már a szabadságharc első éveiben Orániai Vilmost ismerte el helytartójának, akit pedig II. Fülöp megfosztott e tartományok helytartói tisztségétől. Később szokássá vált, hogy, az északi tartományokat kivéve, a Köztársaság valamennyi tartománya Orániai Vilmos valamelyik leszármazottját nevezte ki helytartónak, Groningen és Friesland pedig a Nassau-ház valamelyik rokon ágából származó tagját. A tartományi Rendi Gyűlések egyébként ugyanazokat a jogokat gyakorolták, mint amelyek egy uralkodót megillettek: ők döntöttek az adók kivetéséről és ők alkották meg azokat a törvényeket, amelyek nemcsak helyi jellegűek voltak. A rendi országgyűlésbe delegált képviselők által továbbá részt vettek a Köztársaság kormányzásában.

Az északi tartományok helytartója csak ritkán mutatkozott a közéletben. Máshogy állt a helyzet az egyéb tartományokbeli kollégájával. Ez utóbbinak némiképpen kettős helyzete volt, mert közigazgatási jogosítványait ugyan a tartományi hatóságoktól kapta, a rendi országgyűlés

viszont a hadsereg és a flotta fejének nevezte ki. Vilmos herceg nem volt nagy hadvezér. Fia, Móric (1567-1625) azonban igen. Az ókori stratégiáról és taktikáról szóló elképzeléseket alaposan áttanulmányozva (melyben a tudós Lipsius nyújtott neki segítséget), valamint Simon Stevin matematikai tudására támaszkodva megújította a hadviselést. Unokatestvérével, a frieslandi helytartóval, Willem Lodewijkkel együtt megszerezte a nagy folyóktól északra fekvő, egész területet.

A tizenkét évig (1609-1621) tartó fegyverszünet némi lélegzetvételt jelentett. Leteltével Móric jóval fiatalabb öccse, Frederik Hendrik (1584-1647) lett a hadtudományok iskolájaként nemzetközi hírnevet szerzett hadsereg parancsnoka. Brabant északi részét, Zeelandi Flandriát és Limburgot hozzácsatolta az ország többi részéhez. Abbeli kísérletei azonban, hogy Antwerpent is visszafoglalja, kudarcba fulladtak. Hatalmas sikerei és az ország általános jóléte megadták Frederik Hendriknek a lehetőséget, hogy szerény keretek között kiépítsen egy olyan fejedelmi udvari stílust, mely őt, mint a független Orániai fejedelemség hercegét megillette. Fia, II. Vilmos (1626-1650) számára királyi menyasszonyt szerzett, az angol király, I. Károly leányát. Ezzel a házassággal kezdődött az Orániai ház és Anglia közötti szoros kapcsolat.

Dél-Németalföld 1700-ig spanyol fennhatóság alá tartozott. II. Fülöp 1598-ban a „spanyol korona hűbértokaként” leányára Isabellára és annak férjére, Ausztriai Albrecht főhercegre hagyta, miáltal a terület az önállóság látszatát nyerte. Isabella halála után azonban megint Spanyolországé lett. Az V. Károly idejéből való állami intézmények továbbra is megvoltak. A tizenhetedik században a Madridba telepített Flandriai Tanáccsal egészültek ki, mely testületnek többek között a Pénzügyi Tanácsot kellett ellenőriznie. A szabadságharc után a főnemesiség elvesztette korábbi befolyását, többek között azért, mert a tartományok helytartói jogosítványait erőteljesen megnyirbálták. A tartományi Rendi Gyűlések azonban megtartották azokat a jogukat, amelyek már a középkor óta megillették őket: az ő beleegyezésükre volt szükség ahhoz, ha az uralkodó meg akarta változtatni a tartományi intézményeket vagy különleges adókat kívánt kivetni. A helytartók továbbá kikérték véleményüket a tisztán adminisztratív ügyekben is, és mindez egyre növekvő jelentőséggel ruházta fel őket. Ezzel szemben a rendi országgyűlést (Staten-Generaal) Albrecht és Isabella alatt csak ritkán hívták össze, 1632 után pedig soha többé.

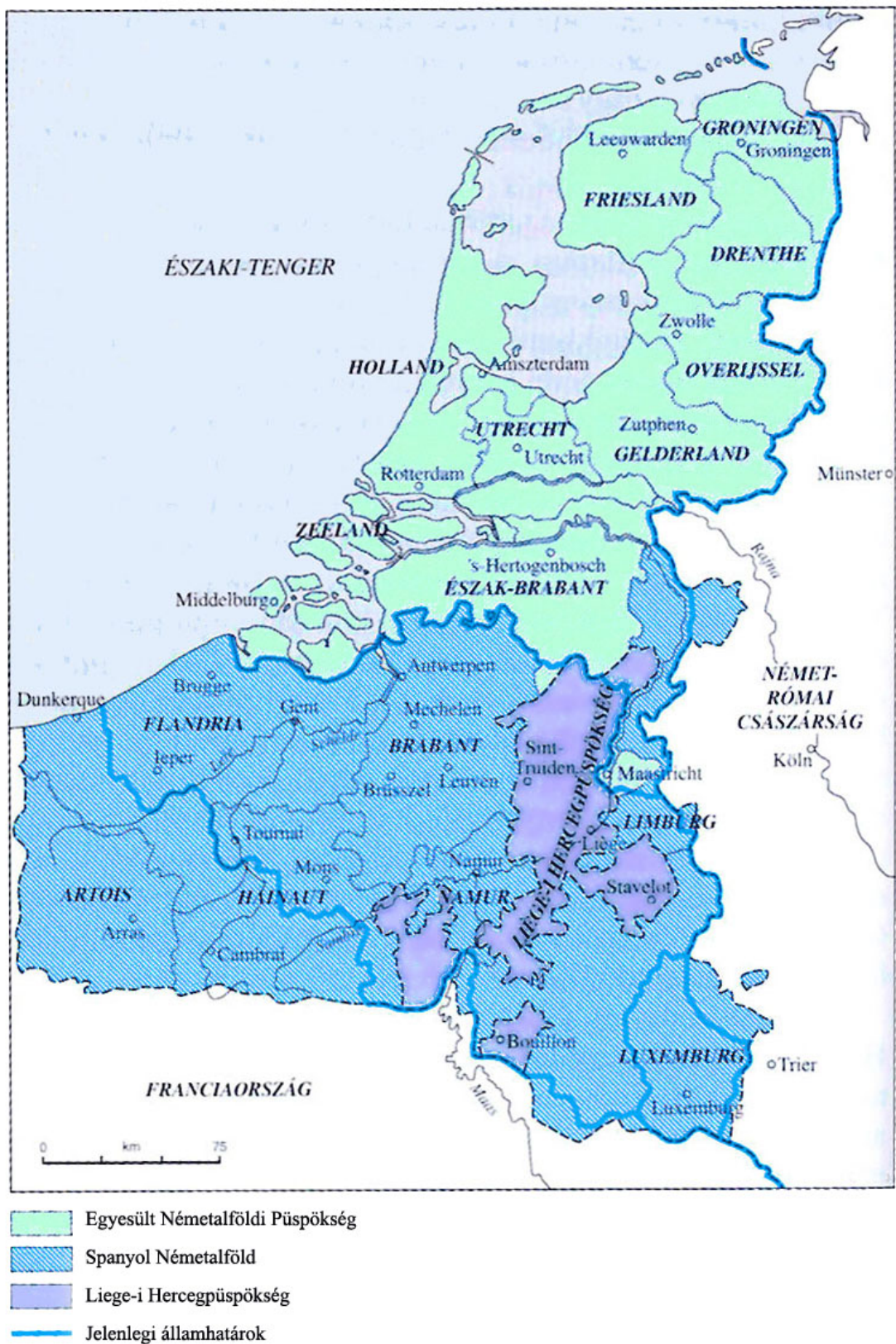
A békekötés, mely nem hozta meg a békét

A Köztársaság és Spanyolország közötti háborúskodásnak a Münsteri Béke (1648) vetett véget. Spanyolország kénytelen volt elismerni a Köztársaság függetlenségét, továbbá megszakadtak az Egyesült Tartományok és a Német Birodalom közötti kapcsolatok is. A béke nem egy nyugalmas korszak beköszöntét jelentette, hanem a nemzetközi viszonyokban hangsúlyeltolódásokat eredményezett, s ezekben Spanyolország szerepét kijátszották. Spanyol Németalföld önállóságát többé nem a Köztársaság fenyegette, mint a harmincas években, hanem Franciaország. Ennek végeredményét a Pireneusi Békében (1659) rögzítették és többek között Artézia örökre elvesztett. Nem sokkal ezután XIV. Lajos újabb kísérletet tett spanyol Németalföld bekebelezésére, a Köztársaság azonban, mely nem kívánt szomszédjául egy hatalmas és agresszív Franciaországot, mindezt diplomáciai úton megakadályozta.

A Münsteri Béke után a Köztársaság diplomáciai eszközökkel próbálta a nemzetközi erőegyensúlyt fenntartani. Az Orániai herceg, először Frederik Hendrik, majd II. Vilmos és a holland régensek közötti, egyre növekvő súrlódás e politika értelmét illetően, a háború és béke valamint a hadsereg erősségének kérdései azt eredményezték, hogy Vilmos 1650-ben bekövetkezett halála után a legtöbb tartomány úgy döntött, nem nevez ki többé helytartót. A republikánus gondolat korszaka következett el, melyet melegen támogattak a holland régensek és a tanács penzionáriusa, Jan de Witt. Törekvéseikben óvatos, a lehető legsemlegesebb külpolitikára és a különböző tartományok lehető legnagyobb autonómiájára helyezték a hangsúlyt. A gyakorlatban mindez annyit jelentett, hogy bár az ötvenes és hatvanas években szinte szünet nélkül háborúskodtak, ezeknek a háborúknak nem volt egyéb céljuk, mint hogy a tengeri tartományok és a nagy kereskedelmi társaságok Kelet-Ázsiához és Amerikához fűződő kereskedelmi érdekeit megvédjék az angol konkurenciával szemben, és elhárítsák a keleti-tengeri szabad hajózás ellen irányuló svéd fenyegetést. Valamennyi tengeri háború volt. Az admirálisokat, mint amilyen Tromp és De Ruyter voltak, Hollandia nagy hőseiként ünnepelték, és haláluk után csodálatos, állami megrendelésre készült síremlékekkel tisztelték meg.

A Köztársaság ebben az időben Európa nagyhatalmai közé tartozott, virágzó gazdasága a holland kereskedelemre támaszkodott, kultúrájának színvonala pedig különlegesen magas volt. Sokszínűsége meglehetősen megdöbbentő. Rembrandt, Vermeer, Jan Steen, Frans Hals és mások nevét és műveit mindenki ismeri. A holland művészet jellegét meghatározta az a tény, hogy a Köztársaságban hiányzott az a két nagy megbízó, amelyek másutt a legfontosabb szerepet játszották: a fejedelmi udvar és a külső ragyogást kedvelő egyház. A spanyol Délen ezzel szemben megvoltak a mecenatúrának ezek az elemei, s ezek jellemezték nagy művészeik, Rubens és Van Dijck műveit. A Köztársaságban a magánszemélyeken kívül elsősorban a városi előljáróságok adtak megbízásokat nagyobb objektumok létrehozására, melyek közül mind építészeti, mind belső dekorációját tekintve az amszterdami városháza szolgáltatja a legcsodálatosabb példát. A jelentős művek létrehozására bőven nyílt lehetőség, s ez a körülmény a tizenhetedik században számtalan építészeti és szobrászati vonzattal Délről a Köztársaságba. Az egyetemek Leidenben (alapítva 1575-ben), Franekerben (1585), Groningenben (1614) és Utrechtben (1634) számos protestáns külföldi diákot vonzottak, köztük több száz magyart is.

Németalföld a Münsteri béke után (1648)

Vajon az irodalom is hasonló babérokat aratott? Constantijn Huygens, Hooft és Vondel min-
denesetre kiemelkedő irodalmároknak számítottak, akiket a tizenhetedik században és később
is nagy becsben tartottak hazájukban. Határaikon túl, ellentétben ugyanezen korszak nagy

festőivel, nem, vagy csak alig találtak közönségre, még fordításban sem. A tudósoknak azonban megvolt a maguk nemzetközi kisugárzása. Hugo de Grootot (Grotius) Európában évszázadokon keresztül a legjelentősebb jogásként tartják számon. Christiaan Huygens és Swammerdam a kor természettudósainak elitjéhez tartoztak. Bár Spinoza filozófiáját magában a tizenhetedik században csak viszonylag szűk körben értették meg, a késő tizennyolcadik századtól kezdve Európa szerte a legmélyebb tisztelettel tanulmányozta minden jelentősebb gondolkodó és író. Nem csoda, hogy azok a külföldi értelmiségiek, akik saját hazájukban nem érezték magukat biztonságban, a Köztársaságban találták meg azt a helyet, ahol viszonylagos szabadságban és nyugalomban élhettek és műveikhez olvasókra leltek: Descartes, Locke, Pierre Bayle és sokan mások hosszabb-rövidebb ideig ebben a figyelemre méltó országban éltek, írtak és publikáltak.

Annak a biztonságérzetnek, mely a Köztársaságot 1650 körül jellemezte, hirtelen vége szakadt, amikor XIV. Lajos, aki még mindig nem tett le arról a tervéről, hogy meghódítsa spanyol Németalföldet, szövetséget kötött Angliával, és 1672-ben hadat üzent az Egyesült Tartományoknak, majd egy gyors támadással elfoglalta területének egy jelentékeny részét. II. Vilmos fiát, akit az előző években minden hivatalból kizártak, most nagy sietve hadvezérré és helytartóvá nevezték ki. Miután III. Vilmos legyőzte a válságot, a Köztársaság eleinte még tétovázott abban a kérdésben, hogy III. Vilmos akaratának megfelelően továbbra is erőteljesen francia ellenes politikát folytasson. Politikáját azonban megváltoztatta, amikor XIV. Lajos visszavonta a Nantes-i Ediktumot - mely a protestánsoknak bizonyos védelmet kínált birodalmában - és ugyanabban az évben a katolikussá vált II. Jakab lett Anglia királya. A Köztársaság III. Vilmos mögé állt, aki Jakab leányát, Stuart Máriát vette feleségül, és 1688-ban az angol protestánsokkal összefogva elűzte apósát. Ez a Dicsőséges Forradalom a helytartót, a Tartományok szolgáját Anglia királyává tette, és az Egyesült Tartományokat szorosan az angol politikához kötötte.

Spanyol-Habsburg Németalföld a század utolsó negyedében a francia háborúskodástól szenvedett, mely 1678-ban érte el csúcspontját, Ieper és Gent elfoglalásával. Éveken át tartó háborúk és rövid békeidők váltogatták egymást, amikor a gyermektelen spanyol király, II. Károly 1700-ban bekövetkezett halála és az utódlása körül kialakult zűrzavar, igencsak bizonytalanná tették Dél-Németalföld jövőjét. XIV. Lajos az egész spanyol örökséget unokája számára követelte, a német császár ugyanezt tette egyik fia javára. Fél Európa belekeveredett ebbe a Spanyol Örökösödési Háborúba (1701-1714) és Dél-Németalföld végül a Habsburg ház - noha ezentúl az osztrák ág - fennhatósága alatt maradt. A Köztársaság megtartotta azt a már korábban megszerzett jogát, hogy a francia agresszió elleni garanciaként helyőrségeket telepítsen jó néhány dél-németalföldi városban. Ezek legénysége azonban nem volt megfelelő, és egy újabb örökösödési háborúban (1740-1748) teljes mértékben hasznavehetetlennek bizonyultak.

A luiki (liège-i) hercegérsekség kimaradt ezekből a háborúkból. Más szempontból is kivételes helyzetben volt. A választott püspökök egy képviselő testületekből álló, bonyolult rendszer hatalmának voltak alárendelve, és nem rendelkeztek nagy befolyással. Mindez az ő területük határain belül egy olyan szellemi szabadságot tett lehetővé, mely nagyobb volt annál, mint amihez másutt Délen az emberek általában hozzászoktak. A gazdaság kevésbé támaszkodott a mezőgazdaságra, mint a környező területeken, és erősebben függött az ipartól. A fegyveripar nemzetközi jelentőségre tett szert, s mindenekelőtt a hajóépítésben oly fontos luiki szögek találtak piacra a Köztársaságban. Luik hasznat húzott abból a körülményből, hogy mindaz a megszorítás, melyet a Köztársaság a Habsburg országokkal való kereskedelemre alkalmazott, a hercegpüspökségre nem volt érvényes. A tizennyolcadik század közeledtével az ipar egyre kiterjedtebb lett, és egyre modernebb jelleget öltött.

Michiel de Ruyter 1607-1676) Romeyn de Hooghe metszete. 1676-ban Michiel de Ruyter admirális mentette meg magyar prédikátorok egy csoportját, akik gályarabokként szolgáltak a spanyol flottán „Stichting Atlas van Stolk“ Rotterdam

Osztrák-Németalföldön a tizennyolcadik század elején az a vidéki ipar volt az uralkodó, mely a tizenhetedik században alakult ki. Anglia és a Köztársaság ellenállása akadályozta a tengerentúli kereskedelem növekedését, és a tény, hogy a Henegouwenben és Namenben üzemeltetett szénbányák apátságok és nemesi földesurak birtokában voltak, egyelőre útját állta a jelentős mértékű ipari expanciónak. A népesség azonban erőteljes növekedésnek indult, és az évszázad vége felé egy olyan új pamutfeldolgozó textilipar fejlődött ki Flandriában és Brabantban, mely kezdettől fogva modern, kapitalista jellegzetességekkel rendelkezett. Az osztrák kormányzat, bár nem mindig sikerrel, de támogatta az ipari fejlődést. A század második felében olyan felvilágosult politikát vezetett be, mely nagyobb szellemi szabadságot

engedett meg annál, mint amit Dél-Németalföld hosszú ideig azt megelőzően élvezhetett. A Felvilágosodás hatását azonban csak a lakosság francia ajkú tagjai érezték. Ez a csoport ebben a korszakban egyre jobban terjeszkedett a holland nyelvű területeken, mivel a nemesség és a nagypolgárság mindinkább a franciát tekintették a művelt köznyelvnek. A francia nyelvet használták még azokban az egyházi körökben is, ahol pedig ellenállást tanúsítottak a beáramló felvilágosult eszmékkel szemben. Így hát a holland nyelv a társadalmi kisebbség bélyegét viselte magán.

A Köztársaság már igen korán fogékony volt a Felvilágosodás eszméire. A tizenharmadik század erősen francia befolyás alatt álló, kifinomult holland kultúráját is a Felvilágosodás határozta meg, noha ez a kultúra valamivel vértelenebb volt a tizenhetedik századinál. A Spanyol Örökösödési Háború után az Egyesült Tartományok elveszítették nagyhatalmi pozíciójukat az európai politikában. Többé nem kezdeményeztek olyan vállalkozásokat, melyek veszélyeztethették volna nyugalmaikat. A gyermektelen III. Vilmos halála után jó néhány tartományban megint csak helytartó nélküli korszak köszöntött be. A holland régensek által olyannyira szorgalmazott semleges politikát zavartalanul lehetett folytatni mindaddig, amíg 1747-ben egy újabb háború (Osztrák Örökösödési Háború) során Franciaország megint csak veszélyt jelentett. Holland és Zeeland oranzsistái, akiket a lakosság nagy része is támogatott, követelték a helytartóság visszaállítását, így Orániai IV. Vilmos, III. Vilmos távoli unokaöccse, valamint Friesland, Groningen, Drenthe és Gelderland helytartója most elsőként valamennyi tartomány helytartója lett. A Köztársaság pozícióján mindez nem sokat változtatott, már csak azért sem, mert a hadsereg és a flotta éveken át tartó elhanyagolása megakadályozta, hogy nemzetközi tekintetben aktív szerepet töltsön be. Gazdaságilag kevésbé volt reménytelen az állapota, de ebben a tekintetben is elveszítette előkelő helyét. Ez egyébként nem saját aktivitásának hiánya miatt következett be, hanem azért, mert a külföld kevésbé függött már azoktól a szolgáltatásoktól, amelyeket kínált; Holland elvesztette a balti gabona és a nyersanyagok felhalmozó piacának funkcióját, és elsősorban Anglia növekedő gazdasági ereje miatt már nem tudta tovább növelni tulajdon kereskedelmének volumenét. A feldolgozó jellegű ipar piaci lehetőségei viszonylag szintén csökkentek. A külföldhöz képest kivételesen magas bérek ráadásul akadályozták a versengést a nemzetközi piacon.

Holland uralkodó kasztja, a „régensek”, akik a tizenhetedik század első felében még szoros érdekeltségben álltak a kereskedelemmel és az iparral, azóta egyre jobban visszahúzódtak a területekről. Tőkéjüket legszívesebben földbirtokba és értékpapírokba fektették, városuk, tartományuk, a Köztársaság igazgatásával voltak elfoglalva. Az agrár tartományokban élő társaik nem kevésbé zárt csoportot alkottak. Azok a családok, amelyekből származtak, két „pártra” szakadtak, melyek felváltva kerültek hatalomra: az oranzsistákra és azokra, akik elutasították a helytartóságot és annak hagyományosan angolbarát politikáját. Közülük azonban senki nem tett erőfeszítéseket arra, hogy azokat a reformokat végrehajtsa, melyek pedig lassanként egyre sürgetőbbé váltak, különösen az adórendszer területén, mely súlyosan nehezedett a lakosságra, a gazdaságot inkább gátolta, mint élénkítette, és a haszonbérbeadás rendszere miatt a kormánynak sem hozott túl sok hasznot.

Amikor visszaállították a helytartóságot, IV. Vilmos sem igen hajlott a kormányzás általános reformjának bevezetésére. 1751-ben ráadásul már meg is halt, és fia csak 1766-ban lett nagykorú. V. Vilmos (1748-1806) szorgalmas volt és felkészült, de nem sokat értett meg a Köztársaság helyzetével kapcsolatos, egyre növekvő elégedetlenségből, és csak kevésbé mutatkozott nyitottnak az államról valamint a népnek a politikában betöltött funkciójáról szóló új gondolatokkal szemben, melyek a külföldi filozófusok hatására Hollandiában is széles körben elterjedtek.

Forradalom és restauráció: 1780-1830

Mind Észak-, mind Dél-Németalföldön már egy korai stádiumban kialakultak azok a feszültségek, melyek a tizennyolcadik század végén sok európai államban előtérbe kerültek, s amelyek a leghevesebb módon az 1789-es francia forradalomban nyilvánultak meg. Az V. Vilmos helytartó elleni szembenállás az 1780-as években egyre erősödött. Az ellenzéki párt, az úgynevezett Patrióták azonban nemcsak őt támadták, hanem arra is kísérletet tettek, hogy megnyirbálják a régenspatríciátus hatalmát. Néhány éven át úgy tűnt, mintha a Patriótámozgalom oldalán állt volna a szerencse. V. Vilmost sokféle jogosítványtól megfosztották; egyes városi előjáróságokat valamelyest modernizáltak; a reformerek önkéntes hadseregeket állítottak fel. Az Orániai párt azonban, amelyet Anglia és Poroszország is támogatott (V. Vilmos felesége, Wilhelmina porosz hercegnő volt), ellenakciót szervezett, és amikor 1787-ben porosz hadsereg érkezett az országba, hogy helyreállítsa a helytartóságot, alig talált ellenállásra. 1787-től 1795-ig megint az Orániai párt uralkodott a Köztársaságban.

Dél-Németalföldön ezekben az években ellenállás alakult ki a császár, II. József politikája ellen, aki államait racionálisabb, modernebb módon akarta megszervezni. Korlátozta az egyház befolyását, felülvizsgálta az igazságszolgáltatás rendszerét, és megnyirbálta a tartományi kormányok hatalmát. Mindez ellen 1787-től kezdve nyílt ellenállás alakult ki, mely 1789-ben aztán számos osztrák hatalmasság elűzéséhez, valamint egy önálló belga alkotmány (1790) létrehozásához vezetett. A reformerek között azonban rövidesen mélyreható nézeteltérések alakultak ki, és II. Józsefet, aki 1790-ben meghalt, a tapintatosabb II. Lipót követte. Ez utóbbi szelíd eszközökkel visszaállította az osztrák hatalmat.

Mind Észak-, mind Dél-Németalfölddel kapcsolatban egy, a nacionalizmus hatására kialakult tiltakozó mozgalomról lehet beszélni, mely a despotának tekintett kormányok ellen irányult. Mindkét mozgalom kudarcba fulladt. Nem sokkal később azonban mindkét ország belesodródott abba a forradalmi hullámba, mely 1789-ben átszakította a gátakat Franciaországban és egész Európát elárasztotta. Belgium sorsa a forradalom idején egészen más képpen alakult, mint Hollandiáé. Belgiumot 1794-ben elfoglalták és megszállták a franciák, majd 1795-ben annektálták. Alapvetően megreformálták az országot, radikálisabban, mint ahogy azt II. József tíz évvel korábban szerette volna, mégis többé-kevésbé ugyanabban a stílusban. A régi rendi társadalom felbomlott, felléptek a katolikus egyház befolyásával szemben, az iparban pedig lehetőség nyílt új üzemek létrehozására (lásd többek között a genti pamutipart) és a régi, Angliából behozott vagy becsempésztet technikák - gőzgépek - erőteljes kifejlesztésére (példa erre a borinage-i bányászat vagy a verviers-i textilipar). A jövőre nézve a legnagyobb fontossággal az a tény bírt, hogy a polgárság, még Flandriában is, a francia nyelvet használta, s ily módon elmélyítette azt a szakadékot, mely a különböző, helyi holland dialektusokat beszélő paraszti és munkástömegektől elválasztotta.

Hollandiában másként alakult a francia korszak. A franciák 1795-ben szállták meg az országot, de csak 1810-ben annektálták (miután Napóleon már 1806-ban a régi köztársaság királyi trónjára ültette öccsét, Lajost). A dél-németalföldiekkel szemben az észak-németalföldieknek tehát lehetőségük nyílt rá, hogy saját maguk modernizálják államukat, noha mindez szigorú francia ellenőrzés alatt történt. Munkájuk eredményét két pontban lehet összefoglalni: a szövetségi állam vagy államszövetség, mely mindaddig a régi köztársaság államformája volt, ebben a korszakban alakult egységes állammá, ez pedig nagy jelentőségű politikai forradalom volt. Társadalmi fordulatról - és ez a második pont - azonban nem lehetett beszélni. A holland kereskedelmi gazdaságot katasztrofális helyzetbe taszította a francia politika és az Angliával

folytatott folyamatos háborúskodás. Az új iparhoz szükséges nyersanyagokkal - a szénnel, a vassal - Belgiummal ellentétben Hollandia nem rendelkezett, így a kereskedelmi és pénzügyi hanyatlást nem lehetett az ipar modernizálásával kompenzálni. Érthető, hogy egy gazdaságilag ily kevésbé kedvező klímában nem alakulhatott ki társadalmi növekedés.

John Cockerill gyára Seraing-ben (Liège mellett), az előtérben maga a vállalkozó és I Vilmos király látható, aki az Egyesült Németalföldi Királyság éveiben jelentős támogatást nyújtott a modern belga iparnak.

Amikor Napóleont legyőzték az időközben számossá növekedett ellenségeiből alakult koalíciók, és a franciák kiűrtették az általuk annektált vagy megszállt területeket, sok mindent persze újra leromboltak abból, amit a franciák felépítettek. A forradalom előtti állapothoz való visszatérés azonban sehol sem következett be, így Németalföldön sem. Sem Délen, sem Északon nem történt kísérlet a tartományi és városi önállóság visszaállítására, mely pedig a régi rend föderálisan megszervezett államainak olyan fontos eleme volt. A holland állam prominens hágai politikusok egy valójában kis csoportjának nyomására már 1813 decemberében monarchiává alakult, élére királyként V. Vilmos (aki 1806-ban meghalt) fia, I. Vilmos (1772-1843) lépett. A nagyhatalmak nem avatkoztak a hollandok dolgába. De mihez

kezdhettek Dél-Németalfölddel? Ausztria nem nagyon ragaszkodott ahhoz, hogy ezeket a kevés hasznát hajtó, távoli birtokait visszakapja. Önálló állammá sem lehetett kikiáltani: ez a terület sohasem volt önálló, és miután majdnem húsz éven át Franciaországhoz tartoztak, most még kevésbé tunket jogosultnak az önállóságra, mint valaha. A Bécsi Kongresszuson, ahol Franciaország legyőzői Franciaország képviselőivel együtt rendezték át Európa térképét, úgy döntöttek, hogy Dél-Németalföldet Észak-Németalföldhöz csatolva egységállamot hoznak létre I. Vilmos király uralma alatt. Úgy gondolták, ez az állam elég nagy és erős lesz ahhoz, hogy védőbástyát képezzen a kiszámíthatatlan Franciaország ellenében, melyről nem lehetett tudni, hogy külső kényszer nélkül vajon hajlandó lesz-e kordában tartani hódító kedvét. Az Egyesült Németalföldi Királyság, melyet 1814-ben hoztak létre, elsősorban tehát nemzetközi célt szolgált: erőd volt Franciaország északi határánál.

I. Vilmos birodalma alkotmányos monarchia volt. Az alkotmány sokkal kevésbé volt „demokratikus” annál, mint amelyik a Francia Forradalom kezdetekor volt érvényben, de semmi esetre sem volt reakciós. Elismerte a nemzeti képviselet fontosságát: ez volt az Országgyűlés, mely a tizenhét tartományi gyűlés által választott Alsóházból és a király által kinevezett Felsőházból állt; védelmezte a polgárok szabadság- és tulajdonjogait. Mindamellet a királynak is jókora hatalmat hagyott meg, aki meglehetősen autoriter módon uralkodott az ország felett. A király két dolgot érzett kötelességének: a jólét és az egység fenntartását. Az első jobban sikerült, mint a második. Vilmos gazdaságpolitikája mindenesetre hasznát hozott a déli tartományoknak. Kezdeményezéseinek és pénzügyi támogatásának köszönhetően ugyanis nagy mértékű fejlődésnek indult a modern ipar. Csak kevésbé sikerült azonban az a kísérlet, hogy a déli és északi tartományokban közös nemzettudatot alakítsanak ki. Amikor 1830-ban Európában megint lábra kapott a nyugtalanság, Belgiumban mind a liberális, mind a katolikus politikusok elérkezettnek látták az időt, hogy megindítsanak egy északellenes, protestánsellenes és végül királyellenes mozgalmat, amely ellen, ahogy kiderült, I. Vilmos nem rendelkezett kellő védelemmel. A szép, büszke birodalom széthullott. A nagyhatalmak már 1831-ben elismerték az új állam, Belgium függetlenségét, ahol új király, a Szász-Koburg Házból való I. Lipót (1790-1865) lépett a trónra.

Két nemzetállam: 1830-1880

Dél-Németalföld még sohasem alkotott független államot. Belgium, mint állam újdonság volt. A belga nemzet azonban nem volt az, legalábbis azok szerint, akik ezt az államot létrehozták és berendezték: szerintük a nemzet régi volt, és teljes mértékben a történelem szellemével összhangban állt az, hogy most önálló politikai formát nyert. Az államformát illetően hamar megegyezésre jutottak. 1831-ben látott napvilágot az új alkotmány. Ez az alkotmány modern, alkotmányos monarchiát hozott létre, egy egységes államot, a (korlátozott) létszámú választók által közvetlenül választott Képviselőházzal és a magasabb társadalmi osztályok számára fenntartott Szenátussal. Noha a politikai hatalom középpontja ily módon tehát a népképviselő és a miniszterek körébe helyeződött át, és így az I. Vilmos alatt érvényes monarchikus elvet feladták, a királynak mégis meglehetősen nagy mozgásteret hagytak; Belgiumban még a huszadik században is jó ideig elég nagy befolyással rendelkezett. Miközben tehát az államformát illetően viszonylag gyors egyetértés alakult ki, hamarosan komoly ellentétek támadtak abban a kérdésben, hogy az a nemzet, mely külsőleg elfogadta ezt az államformát, belsőleg egy hagyományos, katolikus közösség-e, vagy pedig lényegében egy progresszív, modernitásra, szellemi szabadságra, gazdasági növekedésre, urbanizációra és elvilágiasodásra törekvő, polgári társadalom. Más szóval ismét szembekerült egymással a katolikus és a liberális álláspont. Ez Belgium történetében már korábban is előfordult. 1830-ban azonban a liberális elvek hívei együtt tudtak működni a katolikus vezetőkkel, mert, bár különböző okoknál fogva, de valamennyien szembefordultak I. Vilmos politikájával. Amikor Belgium önállóvá vált, az együttműködés alapja megszűnt, és ismét kialakult az ellentét. Egészen az 1840-es évek végéig a katolikusok voltak fölényben, ahogyan az az 1842-es Alsófokú Oktatást szabályozó törvényből is kiderül, mely az egyháznak bizonyos mértékű felügyeletet biztosít a közoktatásban. Sok más mellett ez a tény is arra indította a liberális elvek híveit, hogy megszervezzék önmagukat. 1846-ban több százan Kongresszust alakítottak, és konkrét politikai programot állítottak össze. Ez fontos körülmény volt, mert ily módon a liberális álláspont egy párt formáját öltötte, egy olyan modern, politikai pártét, amely mindmáig létezik. Hosszú ideig tartott, míg a katolikusok követték ezt a példát Belgiumban: csak az 1860-as években jött létre köreikben egy többé-kevésbé hasonló szervezet. Hollandiában 1878 előtt egyáltalán nem volt szó ehhez hasonlítható, modern pártszerveződésről.

1847-től 1884-ig Belgiumot elsősorban a liberálisok kormányozták; először Charles Rogier (1800-1885) vezetése alatt álltak, 1830-ban ő volt a forradalom egyik vezetője. Ezt követően H. J. W. Frère-Orban (1812-1896) került az élükre. A legnagyobb figyelmet a gazdaságnak és az oktatásnak szentelték. A belga gazdaság erős növekedésnek indult. Az úgynevezett „ipari forradalom” kezdetei Belgiumban már a tizenkilencedik század első éveire tehetők. Kibontakozni azonban csak az 1840-es években bontakozott ki, így Belgium lett az európai kontinens első országa, amely modern ipart - a Vallóniába telepített nehéziparról van szó - alakított ki. Dél-Németalföld középkori dicsőséges korszakától eltérően a tizenkilencedik században a franciául beszélő tartományok voltak az ország legfejlettebb és leggazdagabb területei. Flandria viszont súlyos válságon ment keresztül. A gazdaság ekkor még egyébként nem képezte tárgyát nagy politikai vitáknak. Az oktatás azonban annál inkább, ez ügyben jó néhányszor hevesen össze is csaptak katolikusok és liberálisok: 1850-ben a középfokú, 1879-ben az alacsonyabb fokú oktatás kapcsán. Mindkét alkalommal az antiklerikális liberálisok kerültek ki győztesen a konfliktusból, így az egyháznak az állami iskolákra gyakorolt befolyása igencsak korlátozott lett. Az egyház azonban nem adta fel a harcot, és az elkövetkezendő korszakban sikerült bizonyos liberális sikereket ismét semmissé tennie.

A liberális-katolikus ellentét ezekben az években sokkal fontosabb volt, mint a vallon-flamand szembenállás. Az uralkodó polgárság Flandriában is francia nyelvű volt. A nyelvi probléma az egyház számára szintén nem bírt nagy jelentőséggel. Az episzkopátus francia nyelvű volt; az alsópapság Flandriában természetesen hollandul (azaz a Hollandiában és Flandriában használatos nyelven) beszélt, olykor kifejezetten Flandria-párti volt, a püspököktől azonban nem sok alkalmat kapott, hogy a francia nyelv egyeduralkodója ellen erőteljesen fellépessen. A flamand lakosság tömegei meglehetősen passzívak voltak. Az 1870-es években és az 1880-as évek elején mégis elfogadtak néhány olyan törvényt, amelyek segítségével a holland (németalföldi) nyelv helyzete némiképp megerősödött a törvényhozásban, a közigazgatásban és a középiskolai oktatásban. Ezeket a törvényeket azonban rosszul alkalmazták, így továbbra is megmaradt a lehetetlen helyzet: néhány millió holland ajkú állampolgár felett olyan nyelven kormányoztak és bíraskodtak, amit ezek az emberek egyszerűen nem értettek.

1880-ig Hollandia fejlődése másképpen alakult, mint Belgiumé. Az 1890-es évek előtti időkben Hollandiában még nem modernizálták olyan drasztikusan az ipart, mint Belgiumban. Ennek az lett a következménye, hogy az a Belgium, amelyik az 1830-as szétváláskor még kétségtelenül szegényebb volt Hollandiánál, az elkövetkező fél évszázadban behozta lemaradását, és 1880-ban, noha nem voltak gazdag gyarmatai - az 1830-ban bevezetett, úgynevezett kultúrrendszernek köszönhetően Hollandia többmilliós vagyona tett szert a kelet-indiai gyarmatok révén - gazdaságilag semmi esetre sem volt gyengébb északi szomszédjánál. Míg Belgium már 1831-ben megalkotta liberális alkotmányát, Hollandia 1848-ig várt ezzel. Ezekben az években Hollandia még a modern politikai pártokat sem ismerte, amelyek Belgiumban ekkor már létre jöttek. Mégis vannak egyértelmű hasonlóságok is. A század közepétől kezdve mindkét országban túlnyomó részt liberális tartalmú politika valósult meg. Ez tehát annyit jelent, hogy a modernizációt, amely, bár különböző tempóban és különböző mértékben, de mindkét országban végbement, a liberálisok stimulálták és szabályozták; olyan tény ez, mely még akkor is, amikor a század vége felé leáldozófélben volt a liberális hegemonia, mindkét államközösség karakterére hatást gyakorolt.

Hollandia az 1830-at követő fél évszázadban jó néhány nagyformátumú államférfit ismert - mindenekelőtt J. R. Thorbeckét (1798-1872), az 1848-as liberális alkotmány megteremtőjét; számos magas színvonalú újságot és folyóiratot - köztük is elsőként említendő a *De Gids*, az 1837-től megjelenő liberális havi lap; valamint néhány jelentős történészt, esszéistát és regényíró. Az úgynevezett Hágai Iskola festészetére a század második felében külföldön is felfigyeltek. Az 1830-as, 1840-es évektől kezdve a holland kultúra a szó legtagabb értelmében valamelyest modernebb jelleget öltött, mint a kora tizenkilencedik és a tizennyolcadik században, s az ország általában véve jóleső érzéssel alkalmazkodott új státuszához. Egy- valamit ugyanis jól meg kell érteni: amikor a holland állam a tizenhatodik század végén önálló lett, gazdasági erejének köszönhetően hamarosan nagyhatalmi státuszt szerzett magának. Gyengesége ellenére a Köztársaságra még a tizennyolcadik században is, mint nagyhatalomra tekintettek, noha ez a nagyhatalom már hanyatlófélben volt. 1815-től 1830-ig Egyesült Németalföld egy közép nagyságú állam szerepét töltötte be. A belgák 1830-as kiválásával Hollandia egyedül maradt, történelmében először nem jelentett többet egy kis államnál, nagy gyarmatainak köszönhetően kétségtelenül valamivel magasabb rangot élvezve, mint Belgium, de alapvetően mégsem sokban különbözve déli szomszédjától. Németalföld egészen új helyzetbe került. Senki sem jósolta volna, hogy a nagy európai folyók deltáját két kicsiny, semleges, gazdaságilag erősen fejlett, katonailag gyenge, politikailag kiegyensúlyozott és szerény alkotmányos monarchia fogja uralni.

Egy virágzó korszak: 1880-1914

1880-tól kezdve mind Belgiumban, mind Hollandiában lassanként megváltozott a társadalom jellege, és ez a változás egyszersmind meglehetősen radikális volt. A népesség növekedésnek indult, Belgiumban 1846 és 1913 között 4,3 milliőről 7,6 millióra; Hollandiában 3-ról 6 millióra nőtt a lélekszám. 1890 után Hollandia is belépett a modern ipari korszakba, így megkezdődött az ipari proletariátus kialakulása. Az 1880-as években megalapították a szocialista pártot, amely azonban meglehetősen gyenge maradt. Nagyobb sikere volt az 1894-ben létrehozott Szociáldemokrata Munkáspártnak (SDAP), amely abban a formában, amelyet 1946-ban öltött magára - Munkapárt (PvdA) - még ma is létezik. A holland kelet-indiai gyarmatokon 1870 után nagyobb teret hagytak a magánvállalkozóknak, mint az elmúlt évtizedekben, a holland hatalom azonban sokkal tovább terjeszkedett a szigetvilágban, mint valaha. 1900 után a holland kormány több pénzt áldozott a gyarmati fejlesztésekre; javította az infrastruktúrát, nagyobb mértékben foglalkozott az oktatás és a szociális ellátás kérdéseivel, s mint afféle jóságos gyám, kötelességének érezte, hogy a rábízott növendéket önállóságra nevelje (mely folyamatnak, az ő megítélése szerint egyébként még nagyon sokáig kellett tartania).

Hollandiában 1887-ben és 1896-ban nagy mértékben kiterjesztették a férfiak választójogát, bevezették az iskolakötelezettséget (1900), és végül megvalósult a polgárok jövedelmének megadóztatása (1892-től), így megnövekedtek az állami bevételek, és néhány, különösen az alsóbb néprétegeket sújtó közvetett adót megszüntethettek vagy csökkenthettek. Az 1880-as években nekiláttak a szociális törvényhozás kidolgozásának, mely a munkásoknak, de mindenekelőtt a gyermekeknek és a nőknek némi védelmet biztosított a szabad piacgazdasággal szemben. Itt tehát olyan újításokkal találkozunk, melyeket aztán a huszadik században erőteljesen kibővítenek. Ehhez tartozik az a jelenség is, melyet később vertikalizációnak (verzuiling) neveznek el. Azoknak a lehetőségeknek köszönhetően, melyeket a kálvinisták és a katolikusok ebben a korszakban megkaptak, nevezetesen, hogy hittársaik számára bizonyos mértékű állami támogatással kialakíthassák saját alsó-, közép-, sőt felsőfokú oktatási rendszerüket és a szociális ellátás speciális formáit (alapítványok, kórházak, mindenféle egyesületek és szakszervezetek), az ezekben az években kialakult politikai pártjaik köré egy olyan, állandóan terjeszkedő intézményrendszert építettek ki, amelyektől aztán az emberek egyre nagyobb tömegei kerültek függő helyzetbe. Ennek következtében a lakosság különböző csoportjai némiképp bezárkóztak a maguk úgynevezett vertikumába (zuil), és a nem-vallásos pártoknak is, mint amilyen elsősorban a szocialista párt volt, hamarosan meg kellett próbálniuk valami hasonló rendszert kiépíteni. Hollandiában így aztán létrejött egy protestáns, egy katolikus, egy szocialista, sőt talán egy liberális vertikum is, melyeknek együtt kellett alkotniuk a holland társadalom tetőzetét fenntartó oszloprendszert.

Belgiumban is ismerték a társadalomnak ezt a vertikális szegmentálódását. A katolikusok megkapták és megszerezték azt a lehetőséget, hogy saját oktatási rendszerükön kívül még a szociális, egészségügyi és kulturális ellátás rendkívül széleskörű intézményrendszerét is kiépíthessék. Példájukat a szocialisták is követték, jóllehet szerényebb mértékben. Mindennek az eredménye az volt, hogy az állampolgárok szükségleteik kielégítéséhez itt is függővé váltak saját szervezeteiktől. Ez a körülmény, akárcsak Hollandiában, itt is megnövelte a politikai pártok jelentőségét, akiknek el kellett érniük azt, hogy a kormány elegendő pénzt biztosítson szociális intézményeik számára. A belga társadalom e helyzet következményeképpen oly mértékben átpolitizálódott - sokkal inkább, mint Hollandiában -, hogy a kormányapparátusban a legtöbb kinevezés valójában a pártok jóváhagyásától függött, és így az az elv, mely szerint a

modern állam bürokráciájának semlegesnek és pártok felett állónak kell lennie, nem érvényesülhetett.

E korszak belga történelmét a gyarmatosítás, a szocializmus megerősödése, bizonyos mértékű demokratizálódás és - egy teljességgel Belgium sajátosságaiból fakadó probléma - a flamand-vallon ellentét kiéleződése jellemezte. Belgium II. Lipót királynak (1835-1909) köszönhetette gyarmatbirodalmát, aki 1865-ben követte apját a trónon. A részben még csak fehérek által „felfedezett” közép-afrikai területekből ő teremtett országot - Kongó Államot -, melyet a nagyhatalmak 1885-ben bizonyos feltételek mellett olyan szuverén államnak ismertek el, amelyet ő, II. Lipót kormányoz. Körülbelül 1895-től Leopold birodalma kezdett különféle javakat előállítani (gumi), részben annak a kegyetlen politikának a következményeképpen, amelyet a király a fekete lakossággal szemben érvényesített. Ez ellen, főleg angol és amerikai oldalról, élesen tiltakoztak; 1908-ban arra kényszerítették a királyt, hogy magán-gyarmatát átadja Belgiumnak. Belgium gyarmattartó hatalom lett, és 1960-ig az is maradt.

Ha elgondoljuk, hogy az európai kontinensen Belgium volt az első ország, ahol végbement az „ipari forradalom” és így rendelkezett is bizonyos méretű ipari proletariátussal, akkor a szocializmus kései jelentkezése meglehetősen feltűnő jelenség. A Belga Munkáspárt (BWP) csak 1885-ben alakult meg. A párt azonban gyors növekedésnek indult. Amikor heves demonstrációk és szenvedélyes akciók után 1893-ban bevezették az általános (férfi) választójogot - a lakosság magasabb műveltséggel rendelkező tagjai az 1893-as rendszerben egyébként továbbra is kiváltságot élveztek, mert több mint egy szavazattal rendelkezettek - a BWP nagyon szép eredményeket ért el. A kormányokban azonban nem vett részt. 1884-től 1917-ig Belgiumot homogén katolikus minisztériumok irányították. Elindították a szociális törvényhozást, végigvitték a választójog reformját, és megoldották Lipót Kongó Államának problémáját. Választóik inkább Flandriából, mint Vallóniából kerültek ki, és az is érthető, hogy a flamandok követeléseit a katolikusok nagyobb mértékben tiszteletben tartották, mint a liberálisok, akik az előző periódusban olyan nagy befolyással rendelkeztek a politikára. Ráadásul Flandria gazdaságilag ebben az időben már jobban fejlődött; az a gyanú is megalapozást nyert lassanként, hogy az ország gazdasági súlypontja, amely az iparosodás első hullámában a vassal és szénrel rendelkező Vallóniában volt, most ismét, ahogy régen, Flandriába helyeződik, a kikötők és az ott kialakult új ipar vonzásában.

A holland nyelv helyzete megerősödött; 1898-ban törvényesen egyenrangúvá tették a franciával, ami annyit jelentett, hogy a törvények holland nyelvű változata ettől kezdve ugyanolyan hivatalos jogerővel rendelkezett, mint a francia nyelvű változat. A Flamand Mozgalom az oktatás területén is sikereket ért el: nemcsak az elemi, hanem a középiskolákban is egyre inkább a holland lett az oktatás nyelve, az állami iskolákban csakúgy, mint a katolikus intézményekben. Az annak idején még I. Vilmos alapította Genti Egyetem azonban, mely a Belga Forradalom után azonnal a francia nyelvet választotta, és az 1834-ben alapított Leuveni Katolikus Egyetem csak rendkívül korlátozott mértékben engedélyezte a holland nyelv használatát. A Flamand Mozgalomnak nem sikerült meggyőznie a politikusokat, hogy az értelmiségi elitnek nem feltétlenül francia nyelvűnek kell lennie. Hollandiában természetesen nem is volt az, s noha a francia nyelvű flamand írók, Emile Verhaeren és Maurice Maeterlinck nemzetközi hírnévnek örvendhettek, amely a holland nyelvű íróknak sem délen (mint például August Vermeylen), sem északon (Herman Gorter) nem jutott osztályrészül, a természettudományokban azonban éppen a holland kutatás szerzett magának nagy nemzetközi elismerést, ahogy ez az odaítélt Nobel-díjakból is kiderül. Az 1880-tól 1914-ig terjedő időszakban mindkét ország kultúrája feltűnő virágzásnak indult.

1914-1945

A globális méretűvé fokozódott harminc éven át tartó európai háborúba Németalföld országai kedvük ellenére kapcsolódtak be, Belgium már 1914-ben, Hollandia csak 1940-ben. Áldozatok voltak, akik kényszerűségből vettek részt azokban a folyamatokban, amelyeket pedig határaikon kívül akartak tartani. 1914 augusztusában német csapatok lépték át Belgium határát. Mivel elsősorban azzal törődtek, hogy utat törjenek maguknak Franciaország felé, eltartott egy darabig, amíg időt találtak Belgium teljes mértékű meghódítására. Egy stratégiai fontosságú földdarab az Ijzer mentén egyébként a háborúban mindvégig hozzáférhetetlen maradt számukra, Albert királynak is itt volt a főhadiszállása. Belgium, főleg anyagi szempontból, komoly károkat szenvedett a német megszállás alatt. 1914 nyarának és őszének háborús eseményei és a polgári lakossággal szembeni német terror első hetei után a személyi veszteség mérsékelt volt. Kiszámították azonban, hogy Belgium a német megszállás következtében nem kevesebb, mint 6-7 milliárd frank veszteséget szenvedett (az 1913-as értékben mérve) - ez háború előtti vagyonának körülbelül 12%-át jelentette -, és a háború utáni jóvátételek fizetésekor ebből mindössze 2 milliárdot kapott vissza. A kár politikai szempontból is igen jelentős volt. A megszállás alatt jó néhány flamandpárti megpróbálta kihasználni a körülményeket, hogy kiharcolhassák a flamand autonómiát. Gentben német támogatással holland nyelvű egyetemet hoztak létre, 1917-ben pedig ugyanezen flamandok nyomására, akik egyébként „aktivistáknak” nevezték magukat, a németek egy holland nyelvű és egy francia nyelvű részre osztották fel a belga egységállamot. A német vereség után az aktivistáktól persze igen rossz néven vették ilyen irányú tevékenységüket, így aztán a flamand „emancipációért” vívott harc is komolyan kompromittálódott.

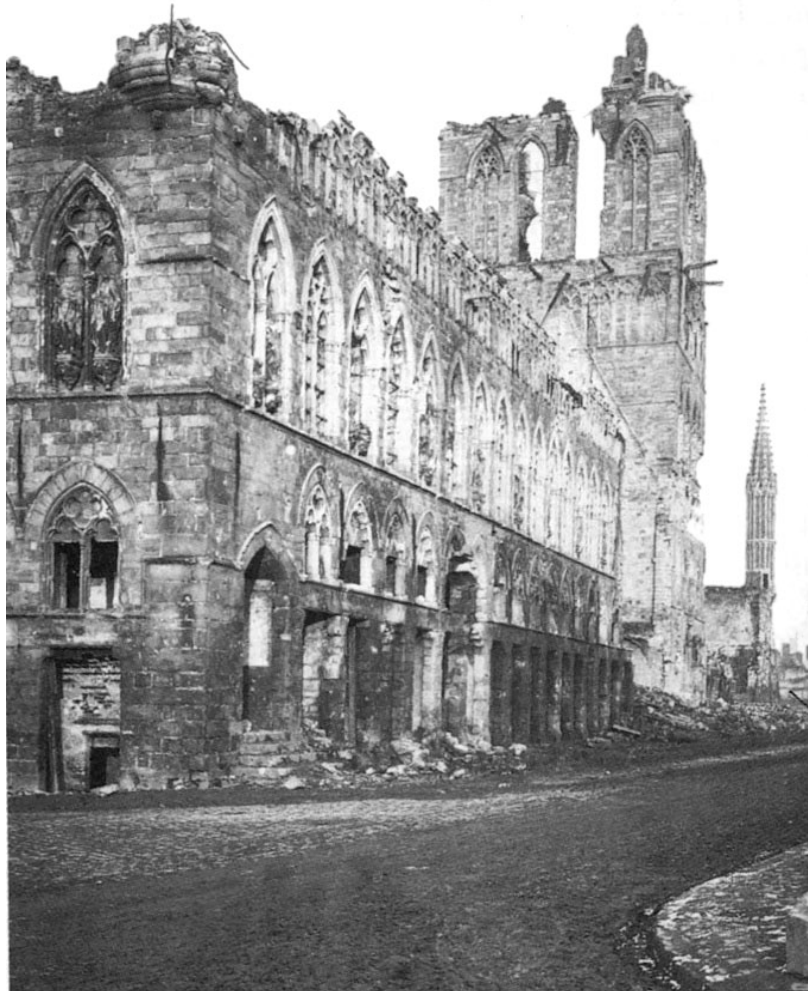
1914-ben Hollandiát megkímélték a német csapatok, és így a háborúban semleges maradhatott. Kezdetben ebből a helyzetből gazdasági előnyök származtak, később nem. Nagy veszteségeket azonban nem szenvedett, és viszonylagos nyugalomban készülődhetett éppen ezekben az időkben a demokráciára: 1917-ben végre bevezették az általános férfi választójogot (nem sokkal később pedig a női választójogot is). Ennek az lett az eredménye, hogy ettől kezdve 1940-ig olyan minisztériumok vezették az országot, amelyben a katolikus és a protestáns pártok voltak többségben. A szocialisták Hollandiában 1939-ig kiszorultak a kormányzásból. 1919-ben Belgium megszüntette a még 1893-ból származó választási rendszert és bevezette az egyszeres férfi választójogot (a nők Belgiumban csak 1948-ban kaptak választójogot). Hollandiától eltérően Belgiumban ebben az időszakban jó néhány kormányban részt vett a szocialista párt. Belgium számára a két világháború közötti korszak több szempontból nehezebb volt, mint Hollandiában. Körülbelül 1925-ig tartott, amíg háborús veszteségei után ismét összeszedte magát, s már a harmincas évek elején komolyan érződtek az 1929-es Wall Street-i tőzsdekrachhál kezdődő gazdasági világválság következményei. A két világháború közötti időszakban azonban a szegénység egészében véve kétségtelenül csökkent a jólét színvonalának emelkedése és a szociális ellátás javulásának köszönhetően. A nyomor azonban nem szűnt meg végleg, s a válság következményeképpen azzal fenyegetett, hogy kezelhetetlen méretűvé növekedik. Belgium, az 1839-től 1914-ig hivatalosan semleges állam 1918 utáni aktív külpolitikája is csalódást okozott és csakis zűrzavart eredményezett. A közvetlenül 1918 utáni próbálkozások, hogy a nagyhatalmak segítségével hollandiai területeket - Limburgról és Zeelandi Flandriáról van szó - szerezzenek, megzavarták a Hollandiával való kapcsolatokat, és csak bosszúsághoz és tekintélyvesztéshez vezettek. Azok a kísérletek, amelyek arra irányultak, hogy az ország nemzetközi pozícióját francia segítséggel erősítsék meg, valójában nem emelték Belgium presztízsét. 1936-ban Belgium

feladta ilyen irányú tevékenységét, de semlegességét, melyet ekkor ismét kinyilvánított, már 1940 májusában megsértették a németek. A véget nem érő vallon-flamand probléma most sem oldódott meg. A flamandpártiak azonban, akik az aktivisták félresikerült háborús kalandjai következtében a húszas években nem nagyon jutottak szóhoz, a harmincas években mégis némi sikert könyvelhettek el. Ezek közül az egyik legfontosabb kétségtelenül az volt, hogy a Genti Állami Egyetemet (mely 1918-ban megint a francia nyelv mellett döntött) 1930-ban végre elhollandosították, így a holland ajkúak számára lehetővé vált, hogy az egész képzést saját nyelvükön fejezzék be. A Leuveni Katolikus Egyetem nem ment el ilyen messzire, a holland nyelvet mindenesetre egyenlő rangra emelte a franciával.

1932 június 28-án törvényesen kihirdetésre került az az elv, hogy Flandria holland nyelvű - tehát nem két nyelvű, hanem egy nyelvű - terület, és e törvény megszegése elleni rendszabályok bevezetésével meg is erősítették ezt az elvet. 1932 július 14-én jogerőre emelkedett az a törvény, mely az alsó- és középfokú oktatás nyelveként a hollandot kötelező jelleggel írta elő mind az állami, mind az egyéb, túlnyomórészt katolikus iskolákban. 1935-ben határozat írta elő, hogy (néhány kivételtől eltekintve) Flandriában minden jogügyletet kizárólag hollandul kell lebonyolítani. Az a folyamat, amíg Flandria elhollandosodása társadalmi tény lett, persze eltartott még egy ideig, de az, hogy ennek most már hamarosan be kellett következnie, többé már nem volt kétséges.

Hollandiának könnyebb dolga volt. A harmincas évek gazdasági válsága azonban súlyosan megviselte, s a munkanélküliek százezreinek évek hosszú során át kilátástalan és szegényes étellel kellett beérniük. Figyelemre méltó azonban, hogy a fasiszta és a nemzetiszocialista pártok, melyeket Hitler németországi politikájának mintájára, a válság legyőzésének érdekében hoztak létre, sem Hollandiában, sem Belgiumban nem arattak sok sikert. A belgiumi, főleg francia nyelvű Rex és a Flamand Nemzeti Szövetség (VNV), Hollandiában pedig a Nemzetiszocialista Mozgalom (NSB) a harmincas években kellőképpen felhívták magukra a figyelmet, s olykor úgy tűnt, mintha tekintélyes támogatókra leltek volna. Sohasem változtak azonban tömegpártokká, s népszerűségük közvetlenül a második világháború előtt inkább csökkent, mint nőtt. Amikor a németek 1940 májusában megszállták Németalföld országait, nem találkoztak olyan nagyobb csoportokkal, akik támogatták volna céljaikat; tetőtől-talpig fegyelmezett, meglehetősen nyugodt és kiegyensúlyozott népekkel találtak szemben magukat, akik a két világháború közötti korszak minden csalódása ellenére túlnyomó többségben elvetették a náci forradalmi eszméket, és teljes mértékben ellenségesen viszonyultak a németeknek ahhoz a kívánságához, hogy beemeljék őket a Nagynémet Birodalomba.

A megszállás, amely Belgiumban 1940 májusától 1944 augusztusáig tartott, aránylag kevesebb anyagi veszteséggel járt (ez az 1939-es nemzeti vagyon 8%-át jelentette), mint az első világháborús megszállás. Ezzel szemben több áldozatot követelt (több, mint 50.000 emberéletet), és komolyabb politikai-erkölcsi problémákat vetett fel a háború utáni nemzedék számára. Hollandia, mely részben már 1944 augusztusában, de teljes egészében csak 1945 májusában szabadult fel, sokkal rosszabbul járt: mind az anyagi (az 1939-es nemzeti vagyon 33%-a), mind a személyi veszteség négyszer akkora volt, mint Belgiumban. Míg Belgium 1944-ben, bár gazdaságilag persze sokkal gyengébb volt, mint 1940-ben, nem mutatta szétzilált ország képét, addig 1945-ben Hollandia határozottan igen, ráadásul súlyosan nehezedett rá az a bűntudat is, melyet a miatt érzett, hogy passzívan végignézte, hogyan hurcolják el és végzik ki a németek majdnem az egész zsidó lakosságot (90.000 embert).

Ieper lerombolt Posztócsarnoka (1916)

1945 után jó néhány évbe telt, míg ezek az országok végleg eltakarították a háború maradványait. Mindkét országban tízezreket gyanúsítottak meg a megszállóval való kollaborációval, bíróság elé állították, és megbüntették őket. Csak néhányukat ítélték halálra. 1950-ben III. Lipót király (1901-1983), aki (a Londonba menekült holland Vilma királynőtől eltérően) hazájában maradt, s kritikusai szerint a háború alatt túlzottan engedékenynek mutatkozott, egy hosszú és szenvedélyes konfliktus után belátta, hogy le kell köszönnie a trónról. A belga politikai élet csak ekkor tért vissza a normális kerékvágásba.

1945-1990

A háború nem sok változást hozott ezen országok belpolitikájában. A régi politikai pártok új néven tértek vissza; a társadalmi viszonyok valójában nem változtak meg. A szociális törvényhozás azonban nagy mértékben javult, s a munkásoknak valamint a bérből és fizetésből élőknek általában véve több lehetőségük nyílt érdekeik védelmezésére. Részben ennek köszönhetően kezdettől fogva profitáltak abból a meglepő gazdasági növekedésből, melyet az ötvenes évek Európája produkált, és amely a Benelux államok életszínvonalát is hamarosan magasabbra emelte, mint amekkora az történelmük során valaha is volt. Mindamellett figyelemre méltó, hogy a komolyabb háborús veszteségeket szenvedett Hollandiában a gazdasági megújulást gazdasági és technikai újítások kísérték, amelyek Belgiumban egyelőre elmaradtak. Hollandia hamarabb élte át a huszadik századi ipari forradalmat, mint Belgium (ez pedig azért érdekes, mert az első idején fél évszázaddal volt lemaradva Belgium mögött).

Ezeknek az országoknak radikálisan megváltozott a nemzetközi politikában betöltött helye. Semlegességük 1940-ben már nem segített rajtuk. Ez okozta, hogy külpolitikájukat 1945 után másképpen alakították ki. Már a háború alatt is megindultak a kölcsönös tárgyalások - mindenekelőtt a belga külügyminiszternek, P.-H. Spaaknak (1899-1972) köszönhetően - egyfajta szorosabb együttműködésről. Ez 1948-ban a Benelux-vámunió, majd 1958-ban a Benelux Gazdasági Unió létrejöttéhez vezetett. Ez a Benelux - amely tehát az 1940 előtt nagyon is puritánul semleges államok szövetsége volt - jelentős szerepet játszott az 1949-es NATO-paktum és az 1958-as Európai Gazdasági Közösség létrejöttében.

Abban a pillanatban, ahogy kiléptek abból a politikai elszigeteltségből, amelybe a tizenkilencedik században és a huszadik század elején visszahúzódtak, arra kényszerültek, hogy feladják gyarmatbirodalmaikat, melyek korábban elég jelentős mértékben emelték nemzetközi státuszukat és gazdasági színvonalukat. Hosszú éveken át tartó habozás és harc után a hollandok 1949-ben meghajlottak a nagyhatalmak akarata előtt, és elismerték az Indonéz Köztársaság függetlenségét. Amikor több, mint tíz év múlva Afrikát is elérte a dekolonizációs hullám, a belgák is gyorsan kivonultak kongói gyarmatukról (1960), mely nemsokára a Zaïre nevet kapta. 1831-től fogva Belgium egységes parlamentáris monarchia volt, nagyobb lélekszámú lakosságot mondhatott magáénak, mint Hollandia, és gazdaságilag is gyorsabban fejlődött, amikor azonban az 1880-as években a király révén gyarmattartó hatalom lett, sok tekintetben még jobban összehasonlíthatóvá vált Hollandiával, mint korábban. 1960-ban aztán ismét osztozott a holland sorsban. Hollandia óriási mértékű lakosságnövekedésének következtében Belgium most demográfiailag valamivel kisebb volt (1960-ban Belgiumban 9.200.000 ember élt, míg Hollandiában 11.556.000), gazdaságilag pedig kevésbé modern felszereltséggel rendelkezett, a két ország azonban mind struktúráját, mind a világban elfoglalt helyét tekintve láthatóan igen szoros rokonságban állt egymással.

NÉHÁNY SZÁMADAT A LAKOSSÁG ALAKULÁSÁRÓL:

Lakosok száma

Flandria	1470 körül 730.000 felett
Brabant	1470 körül 410.000 felett
Holland	1514 körül 275.000 felett
Friesland	1510 körül kb. 75.000

Belgium		Hollandia	
XVII. század	-	1600	1.400.000-1.600.000
		1650	1.850.000-1.900.000
1700	-	1700	1.850.000-1.950.000
1750	-	1750	1.900.000-1.950.000
1784 (incl. Liège)	2.670.000	1795	2.078.000
1831	3.786.000	1829	2.600.000
1866	4.828.000	1869	3.600.000
1900	6.694.000	1909	5.900.000
1947	8.512.000	1950	10.200.000
1971	9.695.000	1969	13.000.000
1998	10.195.014	1998	15.590.804

1998 január elsején a belga lakosság megoszlása az alábbiak szerint alakult:

- Flandria 57,9%	- Brüsszel (két nyelvű) 9,4%
- Vallónia 32,0%	- Német nyelvterület 0,7%

Mégis volt kettőjük között egy lényegi különbség, mely főleg a hatvanas és hetvenes években vált nyilvánvalóvá. Hollandia a tizennyolcadik század végétől fogva valamennyi megjelenési formáját tekintve nemzetállam volt és az is maradt. Belgiumot 1830-ban nemzetállamként hozták létre, de nem maradt az. Az 1960-as években, mely Németalföld országaiban is a nagyfokú jólét korszaka volt, Belgium nem-nemzeti jellege élesen és hevesen megmutatkozott. Annak, hogy a francia és holland ajkúak közötti ellentét éppen ekkor kapott ilyen nagy hangsúlyt, részben gazdasági oka volt: a gazdaság modernizálásából, a külföldi befektetésekből, a növekvő munkalehetőségekből a flamand tartományok sokkal többet profitáltak, mint a vallonok, ahol a kimerült valamint a nagymértékű olaj- és gázfelhasználás miatt amúgy sem kifizetődő szénbányákra épült ipar előregedő félben volt. Belgium gazdasági súlypontja Flandriába helyeződött át, mely sűrűbben lakott, energikusabb és erősebb terület volt. Ez a helyzet mind a vallonokat, akik hátrányos helyzetben érezték magukat, mind a flamandokat, akik nem érezték nagy kedvet ahhoz, hogy Vallóniát anyagilag támogassák, arra készítette, hogy a belga állam mélyre ható átalakítását követeljék. Mindehhez kedvezőnek tűntek a körülmények. Egy olyan időszakban, mint a hatvanas évek, amikor bel- és külföldön hirtelen számos hagyományt - vallást, morált, hazaszeretetet, tulajdont - megkérdőjeleztek, és az új kísérleteket szemmel láthatóan bőségesen tudták finanszírozni a példátlan jómód bevételeiből, végül be kellett következnie ennek is: Belgiumot, a nemzeti egységállamot olyan föderalista konstrukcióvá alakítják, mely az országrészeknek bizonyos fokú autonómiát biztosít. Ennek az új elképzelésnek - 1970-ben, 1980-ban, 1988-ban és 1993-ban - alkotmánymódosításokkal próbáltak konkrét formát adni. Annyi bizonyos, hogy Belgium soha többé nem lehet újra

nemzetállam; amennyiben sikerül fennmaradnia, meg fogja mutatni annak a véleménynek a tarthatatlanságát, mely a huszadik században az egész világon még most is elfogadott: nevezetesen, hogy a modern államnak nemzetinek kell lennie ahhoz, hogy tovább élhessen.

* * *

Hollandia és Belgium nem egy természetes folyamat organikus fejlődése eredményeképpen váltak nemzetté a történelemben. Történetük bonyolult, és ha a jelenből tekintünk vissza rá, gyakran zavarosnak, érthetetlennek és bizonytalannak tűnik, tele egészen váratlan fordulatokkal. Ugyanakkor lenyűgöző is ez a történelem, mert minden szeszélyével együtt azon népek életerejét és találékonyságát példázza, akik Európának ezen a szegletén éltek és élnek. Egyszer természetes ezek az országok vagy államok is megszűnnek majd önálló lényekként szerepelni a történelem színpadán. Csak remélni lehet, hogy amikor a jövő emberei elbúcsúztatják a múltat, ezeket az országokat még akkor is dicsérni fogják mindazért, ami jelenleg mindenesetre elmondható róluk: hogy ízig-vérig kulturált közösségek, melyek különös, ám gazdag múltat mondhatnak a magukénak.

Évszámok

- 843 Verduni Szerződés, azon szerződések első darabja, melyek alapján felosztásra került a Karoling Birodalom.
- 1363-1482 A „burgundi korszak”; Burgundia hercegei fokozatosan megszerzik Németalföld túlnyomó részét.
- 1477 Merész Károly elesik Nancynál. Leánya és örököse, Mária (†1482) Habsburg Miksa felesége lesz.
- 1500-1558 V. Károly. Öröklő Habsburg Németalföldet, a Spanyol Királyságot és gyarmatait, továbbá Németország császára lesz.
- 1555 II. Fülöp követi V. Károlyt. Politikája haragot és nyílt ellenállást vált ki.
- 1566 Képrombolás. Protestáns csoportok szobrokat törnek össze a templomokban. Az akció Délnyugat-Flandriában kezdődik.
- 1568-1572 A Németalföldi Szabadságharc első éve. Egmondot és Horne-t lefejezik. Az első katonai konfrontáció.
- 1576 A Genti Pacifikáció keretében megegyeznek a déli és az északi tartományok, hogy közösen lépnek fel II. Fülöp politikája ellen.
- 1579 Az Utrechti (Arrasi) Unió. Henegouwen (Hainout) és Artesië (Artois) megadják magukat II. Fülöpnek és a Római Katolikus Egyháznak. Az Utrechti Unió: a lázadó területek szövetsége.
- 1581 Plakkaat van Verlatinge (Kiválási Nyilatkozat): a felkelő tartományok nem ismerik el többé II. Fülöpöt Németalföld uralkodójának.
- 1584 Orániai Vilmost, a II. Fülöp elleni ellenállás vezetőjét Delftben meggyilkolják.
- 1585 Antwerpen elesik, a Scheldét lezárják.
- 1588 Megkezdődik a Hét Egyesült Tartomány Köztársaságának konszolidációja.
- 1598-1621 Albrecht és Isabella főhercegek uralkodása Dél-Németalföldön (1609-1621 Tizenkét éves fegyverszünet).
- 1648 A Münsteri Béke. A Köztársaságot független államnak ismerik el. A *status quo* határozza meg a területi határokat.
- 1650-1672 Az első helytartó nélküli korszak a Köztársaságban, melynek Franciaország támadása vet véget: ekkor III. Vilmos lesz a helytartó.
- 1701-1714 Spanyol Örökösödési Háború. Dél-Németalföld ettől kezdve a Habsburg Ház ausztriai ágának fennhatósága alá tartozik.
- 1740-1748 Osztrák Örökösödési Háború, Franciaország hiábavaló próbálkozása Dél-Németalföld bekebelezésére.
- 1795 Az 1794-ben megszállt Belgiumot Franciaországhoz csatolják. A Köztársaság vereséget szenved, új államformát választ, de 1810-ben Napóleon Franciaországhoz csatolja.
- 1813 Napóleon bukása. Hollandia királyság: VI. Vilmos helytartó szuverén fejedelem lesz, 1814-ben I. Vilmos király lép a trónra.

- 1815-1830 (Egyesült) Németalföldi Királyság.
- 1830 Belga Forradalom.
- 1831 Az első belga alkotmány, I. Lipót a belgák királya (1839-ben Hollandia elismeri függetlenségüket).
- 1848 A Thorbecke-féle alkotmánymódosítás Hollandiában.
- 1893 Alkotmánymódosítás Belgiumban: „többszörös” férfi választójog.
- 1914-1918 Belgium legnagyobb részét megszállják a németek. Hollandia semleges marad.
- 1917 A hollandiai alkotmánymódosítás bevezeti az általános férfi választójogot (az általános női választójogot 1922-ben). Belgiumban 1919-ben kerül bevezetésre az egyszeres, általános férfi választójog.
- 1940-1944/45 Német megszállás Belgiumban és Hollandiában.
- 1947 Benelux-szerződés Belgium, Hollandia és Luxemburg között.
- 1970, 1980, 1988, 1993 A belgiumi alkotmánymódosítások szabályozzák Flandria, Vallónia és Brüsszel helyzetét.
- 1980 A Belgiumi Királyság és a Holland Királyság szerződés keretében létrehozza a Holland Nyelvuniót.
- 1995 Hollandia Királysága és a Belgiumi Királyság Flamand Közössége szerződés keretében elhatározzák a kultúra, az oktatás, a tudomány és a népjóléti ügyek területén folytatandó együttműködést.

Ajánlott irodalom

Magyarul

- SEGESVÁRY, L., *Magyar református ifjak az Utrechti egyetemen*, Debrecen, 1935.
ORTVAY, T., *Mária, II. Lajos királynéja (1505-1558)*, Budapest, 1914.
WITTMAN, T., *Németalföld aranykora*. Budapest, 1965
VANDEPUTTE, O - GERA, J., *A németalföldi nyelv. Húszmillió holland és flamand nyelve*.
Stichting Ons Erfdeel vzw, Rekkem, 1993
HUIZINGA, J., *A középkor alkonya*. Ford. Szerb Antal. Budapest, 1976

Németül

- P. J. BLOK, *Geschichte der Niederlande*, Gortha, 1902-1918 (bis 1975).
L. DELFOS, *Kulturgeschichte von Nederland und Belgien*, Bremen, 1962.
J. HUIZINGA, *Höllandische Kultur des siebzehnten Jahrhunderts. Ihre sozialen Grundlagen und nationale Eigenart*, 2. Aufl., Basel, 1961.
HORST LADEMACHER, *Die Niederlande. Politische Kultur zwischen Individualität und Anpassung*. Berlin, 1993.
M. ERBE, *Belgien, Niederlande, Luxemburg. Geschichte des niederländischen Raumes*. Stuttgart, 1993.
FRANZ PETRI, *Die Kultur der Niederlande. Handbuch der Kulturgeschichte*, Konstanz, 1964.
O. VANDEPUTTE, *Niederländisch die Sprache von zwanzig Millionen Niederländern und Flamen*, Stichting Ons Erfdeel vzw, Rekkem, 1997 (7).
J. J. WOLTJER, „Der niederländische Bürgerkrieg und die Gründung der Republik der Vereinigten Niederlande“, in: TH. SCHIEDER, *Handbuch der europäischen Geschichte III*, Stuttgart, 1971.
ERNST ZAHN, *Das unbekannte Holland - Regenten, Rebellen und Reformatoren*, Berlin, 1984.

Angolul

- A. TH. VAN DEURSEN, *Plain Lives in a Golden Ages*, Cambridge, 1991.
JANE DE JONGH, *Mary og Hungary*, London, 1959.
E. H. KOSSMANN, *The Low Countries 1780-1940*, Oxford, 1978.

Hollandul

- (Nieuwe) Algemene geschiedenis der Nederlanden*, 15 delen, 1977-1983.
R. VAN DEN BOOGERT et al in, *Maria van Hongarije, koningin tussen keizers en kunstenaars*, Utrecht, 1993.

A flamand-holland Stichting Ons Erfdeel vzw Alapítvány kiadása

Szerkesztőbizottság:

Jozef Deleu, főszerkesztő

Hans Vanacker, szerkesztőségi titkár

Luc Devoldere / Frits Niessen / Dirk van Assche / Filip Matthijs

Ezt a kötetet Jaap Goedegebuure, a holland nyelv és irodalom professzora (Tilburg) és Anne Marie Musschoot, a holland irodalom professzora (Gent) írta.

Kiadja:

a flamand-holland “Stichting Ons Erfdeel vzw” Alapítvány, melynek gondozásában az alábbi periodikák jelennek meg:

Ons Erfdeel, általános holland kulturális folyóirat, *Septentrion. Arts, lettres, et culture de Flandre et des Pays-Bays*, *The Low Countries. Arts and Society in Flanders and the Netherlands* c. évkönyv, *De Franse Nederlanden - Les Pays-Bas Français* c. kétnyelvű évkönyv, valamint egy több nyelvre lefordított könyvsorozat, Németalföld kultúrájának különböző aspektusairól.

A “Stichting Ons Erfdeel vzw” Alapítvány vezetőségi tagjai:

Philip Houben, elnök

Jozef Deleu, ügyvezető igazgató

Herman Balthazar / Hans Bosman / Jan Bosselaers / Aneemarie Deleu-Deblaere / Jan Desmyter /

Vaast Leysen Cecile Maeyaert-Cambien / Adriaan van der Staay / Adriaan Verhulst

Raf Renard, tiszteletbeli elnök

A szerkesztőség címe:

“Stichting Ons Erfdeel vzw”, Murissonstraat 260, B-8930 Rekkem, tel. +32 (0) 56 41 12 01 / fax +32 (0) 56 41 47 07

e-mail: onserfdeel@onserfdeel.be <http://www.onserfdeel.be/> BTW: BE 410.723.635